

FILozOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

FONETICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aneta Rebernaková

PROZODICKÉ CHARAKTERISTIKY DISKURZNÍ IRONIE V DISKUSNÍM POŘADU

PROSODIC CHARACTERISTICS OF DISCOURSE IRONY IN A TELEVISION
DISCUSSION PROGRAMME

PRAHA 2013

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Mgr. Jan Volín, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Poděkování patří především doc. PhDr. Mgr. Jan Volín, Ph.D. za odborné vedení práce a za jeho jedinečný individuální přístup. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Petře Markové, která práci vedla před svým odchodem na mateřskou dovolenou, a Mgr. Lence Weingardové za technickou i psychickou podporu.

Velké poděkování za podporu patří panu Filipu Zrakovi a mým rodičům Ivetě a Robertovi Rebernakovým.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 8. 2013

Aneta Rebernaková

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá diskurzí ironií v diskusním pořadu a prozodickou charakteristikou jejich akustických korelátů – konkrétně průběh f_0 , intenzita a tempo. Hlavním cílem je zjistit, zda je ironie akusticky podpořena a jak. Vzhledem k tomu, že definice pojmu ironie je poměrně složitá a zabíhá do mnoha oblastí, bylo nutné nejdříve důkladně nastudovat odbornou literaturu zabývající se problematikou z několika různých pohledů (např. sociolingvistika, pragmatika, akustika). V teoretické části nabízíme přehled různých přístupů k pojmu samotnému i k výzkumu daného tématu. Dále práce poskytne základní přehled znaků, které dle předchozích výzkumů doprovázejí výskyt ironie, a to jednak znaků lexikálních a neverbálních, ale také, a především, těch akustických.

Praktická část pracuje s materiálem z televizního diskusního pořadu, který nejdříve prošel výběrem na základě kontextu (z textových prepisů byly vybrány ironické úseky). Vybrané ironické a neironické úseky podrobíme akustické a poté i subjektivní percepční analýze. Výsledky ironických a neironických promluv poté porovnááme mezi sebou a zaměřujeme se na rozdíly, které je od sebe percepčně nebo akusticky odlišují.

Práce může přinést nové poznatky na poli výzkumu ironie v českém jazykovém prostředí. Vzhledem k tomu, že tento druh výzkumu je v ČR poměrně mladý, mohl by náš výzkum nabídnout pomoc pro další výzkum.

Klíčová slova: ironie, diskurzí ironie v češtině, znaky ironie, ironický tón hlasu, politická debata.

ABSTRACT

Bachelor thesis is concerned with discussion irony in discussion TV show and prosodic characteristics of its acoustic correlates - concretely f0 level, intensity and speech rate. The main goal is to discover, whether or not is the irony acoustically enhanced and how. The definition of irony as a term is quite complicated and involves into many areas. Therefore it was needed to thoroughly study technical publications written about the problematics from several different views (for example sociolinguistic, pragmatics, acoustics). In the theoretical part the thesis offers an overview of different approaches to the term itself as well as to the research of given subject. Hereafter the thesis offers basic overview of elements, which by previous researches accompany an appearance of irony, both lexical and non-verbal signs and last but not the least, the acoustical ones.

Practical part works with material from television discussion show, which at first went through process of selection based on context (ironical parts were selected from written transcription). Selected ironical and non-ironical parts will be put through acoustic and subjective perception analysis. The results of ironic and non-ironic discourses will then be compared to each other with focus on differences, which perceptually and acoustically differ the discourses.

The thesis may bring new findings in the field of research if irony in the Czech language environment. Given the fact the research in the Czech Republic is quite young, this work could provide useful help for following research.

Key-words: irony, discourse irony in Czech, characters of irony, ironic tone of voice, political debate.

OBSAH

ÚVOD	8
1. Co je to ironie	10
1.1. Pojem ironie	10
1.1.1. Ironie je, když.....	10
1.1.2. Vymezení ironie vůči dalším pojmům	12
1.2. Druhy a typy ironie	14
1.2.1. Obecné dělení.....	14
1.2.2. Typy ironie dle R. W. Gibbse	15
1.3. Výzkum ironie.....	16
1. 4. Sociální funkce ironie	17
2. Znaky ironie	20
2.1. Lexikální znaky	20
2.2. Neverbální znaky: gesta, pohledy	22
2.3. Akustické znaky	23
3. Záměr práce	26
4. Metoda	27
4.1. Získání materiálu.....	27
4.2. Výběr vzorků.....	28
4.3. Zpracování vzorků	30
4.4. Analýza vzorků	31
5. Výsledky	34
5.1. Ironické versus neironické úseky	34

5.1.1. Celkové výsledky	34
5.1.2. Výsledky v dílčích skupinách	37
5.2. Výsledky percepční analýzy	46
5.2.1. Celkové shrnutí	46
6. Diskuse.....	49
6.1. Základní shrnutí	49
6.2. Kombinovaná metoda	51
6.3. Další poznatky.....	53
6.4. Přínos práce.....	55
ZÁVĚR	56
Seznam použité literatury a jiných zdrojů	57
Seznam příloh	62

ÚVOD

Tato bakalářská práce je zaměřena na prozodické charakteristiky diskurzní ironie v diskusním pořadu České televize Otázky Václava Moravce. Konkrétně nás bude zajímat, zda se ironické a neironické promluvy od sebe liší v hodnotách vyjadřujících průběh f_0 , intenzitu a tempo (hláskové a slabičné). K získání vypovídajících čísel použijeme metodu kombinující výběr ironických úseků z textu se subjektivní percepční analýzou a akustickým měřením. Téma bude také hlouběji prostudováno pomocí odborné literatury. Práce nabídne i stručné shrnutí dosavadních poznatků k tématu.

Téma bylo vybráno zejména s přihlédnutím k zájmu autorky práce. Další motivací byla potřeba hlouběji definovat pojem ironie i pro české prostředí.

V teoretické části shrnujeme dosavadní informace o tématu. V první kapitole se věnujeme vymezení pojmu ironie, které je někdy vzhledem k multidisciplinárnímu zájmu problematické. Dále se zaměříme na obecné dělení ironie a speciální pozornost budeme věnovat i typologii podle R. W. Gibbse, kterou považujeme za aplikovatelnou na české jazykové prostředí. Stručně připomeneme několik prací zabývajících se definicí pojmu ironie a vývoj zájmu o tento jev. Pozastavíme se i u důležité sociální funkce ironie.

Druhá kapitola bude obsahovat popis lexikálních, neverbálních a akustických znaků ironických promluv. O neverbálních znacích, tedy gestech a pohledech, pohovoříme jen velmi stručně. Větší pozornost bude věnována lexikálním a především akustickým znakům. Zmíníme také pojem ironický tón hlasu a pokusíme se ho doložit příklady z prací jemu věnovaných.

Dále, ve třetí části, představíme podrobněji záměr práce, definujeme hypotézy a určíme si hlavní výchozí materiály.

Čtvrtý oddíl, kterým začíná praktická část práce, bude popisovat metody použité při získávání materiálu, jeho zpracování a přípravě analyzovaných vzorků. Popíšeme i postup samotné analýzy - hlavní tři části (textový výběr, percepční analýza, měření akustických aspektů) více popíšeme.

Výsledky budou zpracovány a představeny v kapitole páté. Nejprve uvedeme výsledky celkové, tedy srovnání všech ironických a neironických promluv, pomocí naměřených hodnot průběhu f_0 , intenzity a tempa. Následovat budou výsledky dílčí, a to konkrétně hodnoty typické pro jednotlivé mluvčí. Nakonec pohovoříme o percepční analýze a jejích výsledcích.

Šestá kapitola bude věnována diskusi nad předloženými výsledky. Vedle zamyšlením nad jejich významem se zaměříme i na jejich možné odůvodnění. V závěru shrneme přínos práce a navrhneme další postupy ve výzkumu ironie.

1. CO JE TO IRONIE

1.1. POJEM IRONIE

Původ slova ironie bychom mohli hledat už v daleké antice. Je pravděpodobně odvozené z řeckého slova *eironia* znamenajícího nevybíravý podvod¹. Využíval ji Sokrates ve své metodě², čímž přilákal zájem řečníků a filozofů. Byla zařazena mezi rétorické figury. V poetice je jedním z tropů³. V dnešní době údajně neznáme jazyk, kde by se neobjevila (Schwoebel, Dews, Winner, & Srinivas, 2000). V současnosti je ironie rámcově popisována jako prostředek vyjádření něčeho více než jen řečeného. Konkrétnější vymezení pojmu se ale mnohdy velmi liší.

1.1.1. IRONIE JE, KDYŽ...

Důležité je si uvědomit, že chápání pojmu ironie se proměňuje i historicky. Od starověku převládal názor, že ironie vyjadřuje opak toho, co je řečeno. Toto tvrzení upravil například Kierkegaard, který tvrdil, že ironie nemá říkat opak, ale upozornit na menší pravdivost výroku (Katz, 2000), a že ironie ve skutečnosti nechce být pochopena (Muecke, 1970).

Jako jedni z prvních navrhli propracovanou teorii Sperber a Wilson (Sperber & Wilson, 1981 in Kumon-Nakamura et al., 1984). Tzv. teorie zmínky (*mention theory*) říká, že ironická tvrzení jsou pouze zmíněna, aby vyjádřila opovržlivý názor či postoj vůči jinému tvrzení, případně aby poukázala na jeho nesprávnost. Teorii lze demonstrovat na následující situaci: Venku silně prší, a proto byla skupina přátel nucena zrušit plánovaný piknik. Pronesení výroku: „Nádherný den,“ vyjadřuje opovržení či nespokojenost se zrušením pikniku.

¹ V anglickém originále unscrupulous trickery (Katz, 2000)

² Pravda se dokazuje spornými tvrzeními – Sokratova metoda

³ Nepřímé obrazné pojmenování na základě podobnosti (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>)

Podle Clarka a Gerriga je ironie přetvářkou. Jejich tzv. teorie přetvářky (*pretense theory*) tvrdí, že jde o pragmatickou neupřímnost, kdy mluvčí jakoby hovoří k nezasvěcenému publiku a podle toho volí prostředky (Clark & Gerrig, 1984 in Kumon-Nakamura et al., 1984).

Další přístup k diskurzni ironii pracuje s nenaplněným očekáváním. Jde o *teorii aluze (allusional theory)*. Projevuje se obvykle porušením pragmatických pravidel, nejčastěji upřímností. Věta „Dnes je nádherné počasí“ například vyvolává v posluchači očekávání, že je slunečno a neprší. Pokud je tedy pronesena za deštivého a chladného dne, dojde k porušení očekávání (Kumon-Nakamura et al., 1984).

V roce 1989 uvedli Glucksberg a Kreuz (1989, in Kreuz, 2000) tzv. teorii ozvěny (*echoic reminder theory*). Zde je zdůrazněno, že důležitou roli má očekávání nebo konvence, na kterou se mluvčí vzájemně upomínají. Pokud bychom k vysvětlení použili stejný příklad jako u předchozích dvou teorií, výrok: „Nádherný den,“ by připomínal předpoklad, že počasí by mělo být pěkné (například proto, že to říkali ve zprávách), a který byl porušen. Podobné je to i v situaci, kdy reagujeme na výrok partnera, který je ale nesprávný. Odpověď na výrok partnera: „Moc mi to nejde,“ by v případě, že je jeho snažení viditelně úspěšné, byla například: „No tobě to tedy opravdu nejde.“

Glucksberg (Glucksberg, 1995) se poté vrací k výchozímu názoru, že ironie je opak řečeného, a tento posouvá tvrzením, že ironie spíše než pravý opak výpovědi vyjadřuje názor mluvčího. Kromě informace či sdělení má obsahovat i nespokojenost nebo nesouhlas mluvčího s danou situací. Pomáhá proto mnoha sociálním cílům. Díky ní můžeme být zábavní, vtipní a působit chytřejší, zatímco vyjadřujeme svůj názor (Glucksberg, 1995).

Podle Glucksberga musí ironická výpověď ještě obsahovat nějakou normu nebo očekávání, které je porušeno. Například pokud se koná piknik, očekáváme, že nebude pršet. V případě deště pak výpověď: „To je ale skvělé počasí na piknik,“ nabývá jiného významu – a to ironického (Kreuz & Glucksberg, 1989 in

Glucksberg, 1995). Ale jak bychom poznali, že je tato výpověď ironická, kdybychom ji viděli jen napsanou? Nejspíš těžko. K pochopení ironie je totiž třeba znalost kontextu (Glucksberg, 1995). Pokud v naší modelové situaci svítilo slunce a bylo teplo, není třeba se nad smyslem věty: „To je ale skvělé počasí na piknik,“ nijak pozastavovat a hledat v ní postoj nebo názor autora výroku.

1.1.2. VYMEZENÍ IRONIE VŮČI DALŠÍM POJMŮM

Často nejasné vymezení pojmu ironie také souvisí s její úzkou souvislostí s několika dalšími pojmy. V následujících odstavcích se proto pokusíme jasně definovat vztah mezi ironií a neupřímností/lží, vtipem, zdvořilostí a nakonec sarkasmem, neboť právě tyto pojmy bývají s ironií nejčastěji zmiňovány nebo za ni dokonce zaměňovány (zejména sarkasmus).

Základní rozdíl mezi ironií a lží nebo neupřímností je, že zatímco záměrem ironie je vyjádřit svůj názor, který je nějakým způsobem odlišným od toho řečeného, tak při lži se snažíme svůj záměr skrýt – snažíme se posluchače přesvědčit, že říkáme pravdu. Společné mají to, že obě mohou vyjadřovat pravý opak zmíněného (Nekula, 1990). Ačkoli není nutné při užití ironie vždy lhát, může například nepochopená ironie být interpretována jako lež⁴. Například Kreuz a Roberts ve svých výzkumech potvrdili, že posluchači označili nepravdivé úseky za více ironické (Kreuz & Roberts, 1995). Jejich výzkum vycházel z několika modelových situací, které obsahovaly nejdříve jen pravdivé výroky, poté přesný opak pravdy. Situace byly představeny 32 studentům, kteří měli určovat, zda v situaci hraje roli ironie nebo ne. Jejich výsledky prokázaly, že studenti nepravdivé výroky pocíťovali ironičtěji (tamtéž).

Vtip i ironie se užívají k ozvláštnění promluvy. Rozdíl mezi nimi je, že ironie nemusí mít komický efekt (Stempel, 1976, in Nekula, 1990). Promluva: „Ty jsi teda šikula,“ pronesená matkou, která právě našla dceru s rozbitým talířem,

⁴ Například zmiňovaný výrok: „Nádherý den“ při deštivém počasí může být (v nadsázce) interpretován jako lež, protože počasí neodpovídá obecně vnímané představě o nádherném dni.

rozhodně nemá komický efekt. Vtip potřebuje dvojsmysl, ale ironie neshodu (Nekula, 1990). Naopak velmi vtipně může působit sebeironie⁵.

Vztah ironie a zdvořilosti je poměrně složitý. Ironie slouží k modulaci zdvořilostních prvků – signalizuje neupřímnost výpovědi. Při použití ironie můžeme výrok zjemnit, ale i zesílit. Například příliš zdvořilé promluvy mají efekt silně ironický (Kumon-Nakamura, Glucksberg & Brown, 1995 in Glucksberg, 1995). Proto je ironie jedním z prostředků tzv. face-saving strategie (Glucksberg, 1995), která se během konverzace používá ke zmírnění dopadu výpovědi. Výsledek je pak takový, že účastníka komunikace sice neurazíme přímo, ale přesto nejsme zdvořilí. Ironie mnohdy maskuje urážku, je tedy zdvořilejší než samotná urážka (Dews & Winner, 1995). Ale pořád je to v podstatě kritika.

Termíny *ironie* a *sarkasmus* jsou velmi často zaměňovány. Slovo sarkasmus má také původ ve starořečtině a jeho kořeny jsou také antické. Vzniklo z výrazu *sarazein*, což znamená *mluviti hořce*, nebo také *trhat maso jako pes*. Podle slovníku cizích slov⁶ je sarkasmus *uštěpačnost, jízlivost, výsměšnost*. Encyklopedický slovník češtiny pak heslo vysvětluje jako vyhrocenou formu ironie.

Názory na vztah mezi nimi se napříč odbornou fonetickou obcí podstatně různí. Například Lee a Katz (Lee & Katz, 1998 in Kreuz, 2000) tvrdí, že ironie na rozdíl od sarkasmu nemusí být vtipná. Hrbák (Nekula, 1990) považuje sarkasmus za vyhrocenou formu ironie. Nekula ještě dodává, že sarkasmem člověk přímo explicitně napadá. Dle Nekuly existuje typ ironie silnější než sarkasmus a to je cynismus. Pokud se k zesměšnění užívá již vyřčených výroků, jejichž význam se převrátí naruby, jedná se pak o tzv. *sarkastickou ironii* (tamtéž).

⁵ Sebechvála, kterou vyjadřujeme opak

⁶ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

1.2. DRUHY A TYPY IRONIE

1.2.1. OBECNÉ DĚLENÍ

Literární terminologie a poetika pracuje s pojmem ironii několika způsoby. Rozlišujeme ironii verbální neboli diskurzni a situační. Verbální ironie se používá, pokud chceme zdůraznit, že je rozdíl mezi tím, co říkáme a co si myslíme. Například pokud se právě chystáme zdolat poprvé Mont Everest, náš výrok: „To nic není, tohle dělám každý den,“ bude mít ironické vyznění.

Situační ironie nastává v okamžiku, kdy se rozchází původní záměr aktéra a jeho důsledek. Jde tedy o spor očekávání a následné reality. Modelovou situaci vezmeme z Romea a Julie. Romeo se snaží udržet mír mezi Tybaltem a Mercutiem, ale celý spor skončí smrtí obou účastníků a vyhnáním Romea⁷. Přirozeně ale lidé dávají přednost ironii komické, která obvykle nekončí smrtí.

Kreuz a Roberts (Kreuz & Roberts, 1993) ještě vydělují *sokratovskou ironii* a *ironii osudu*⁸. Sokratovská ironie je rétorická technika, při které řečník předstírá nevědomost, aby poznal myšlení druhého. Jde zde o předstírání nevědomosti.

Za ironii osudu je označena situace, kde dojde ke dvěma událostem, které mezi sebou mají nějaký důležitý vztah, což se většinou ukáže až později (Kreuz & Roberts, 1993). Předpokládá, že celý svět je řízen něčím vyšším, v tomto případě osudem. Počáteční událost pak v kontextu té nastávající získá ironické vyznění. Například původně středoamerická ropucha obrovská byla nasazena do Austrálie, aby pomohla řešit situaci s rozmnoženými brouky. Nakonec se ale přemnožila a sama je ještě větším škůdcem⁹.

Mezi druhy ironie se ještě objevuje dramatická ironie, která je pochopitelně

⁷ http://wiki.answers.com/Q/What_is_an_example_of_situational_irony_in_a_novel

⁸ Z anglického irony of fate

⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Ropucha_obrovsk%C3%A1

spjata s dramatem. Divák a autor znají okolnosti děje a jsou krok před postavami, které netuší nic. Klasický případ můžeme najít v Shakespearově dramatu Romeo a Julie. V posledním obraze si Romeo myslí, že je Julie mrtvá a otráví se. Ale divák ví, že Julie žije, jen si vzala uspávací lektvar¹⁰.

1.2.2. TYPY IRONIE DLE R. W. GIBBSE

V lingvistické práci se ironie rozděluje na několik typů. Velkou zásluhu na jakémisi pojmosloví má bezesporu R. W. Gibbs, Jr., který na základně své analýzy určil pět základních typů ironie. Za zmínku ale určitě stojí i nejnovější studie dvojice Pospíšilová – Filippová (2011), která z Gibbse vychází a pro češtinu definuje ještě další nové typy. Autorky používají české překlady Gibbsových typů, které jsou používány v této práci.

Gibbsova studie *Irony talk among friends* (2000) zachycuje ironii v běžných rozhovorech mezi přáteli. Cílovou skupinou byli mladí lidé – studenti, kteří poskytli krátké nahrávky svých rozhovorů s přáteli. Gibbs následně v nahrávkách hledal různé formy ironie. Jedním z jeho předpokladů bylo, že sarkasmus je nejčastější formou ironie (Gibbs, 2000). Zaměřil se i na to, jak často používají ženy a muži ironii, a v jaké formě. Dále ho zajímalo, o jakých tématech lidé rozmlouvají ironicky. Okrajově pak sledoval, i zda se jedná o opakování předchozích replik či zklamané očekávání, a zda používají speciální intonaci apod. K analýze použil 62 nahrávek konverzací mezi studenty. Ti nahrávali své konverzace s přáteli (tamtéž).

Nakonec se potvrdilo pět základních typů ironie: *škádlení (jocularity)*, *sarkasmus*, *rétorická/řečnická otázka*, *hyperbola* a *zlehčení (understatement)*. Studenti používali ponejvíce škádlení (50% všech ironických promluv), které bylo definováno jako humorné vzájemné dobírání. Obě pohlaví jej užívala téměř shodně. Na druhém místě byl sarkasmus (v tomto případě pozitivní vyznění sloužilo k zakrytí negativního záměru) užívaný povětšinou muži. Následovala

¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Dramatic_irony#Dramatic_irony

hyperbola neboli nadsazená realita, kterou produkovaly více ženy. Řečnická otázka, nevyžadující odpověď, byla užívána o něco více ženami a zlehčení převážně figurovalo u mužských mluvčích. Každý typ ironie posloužil jinému účelu.

Téma se točilo okolo některého z lidských záměrů, kolem situace, osoby nebo doby, kterou účastníci znali. Sarkasmus a hyperbola zmiňovaly zklamání nebo frustraci, zlehčení naopak doprovázela opakování promluv předešlých. Při vyjadřování ironie používali mluvčí různé tóny hlasu, hlavně u sarkasmu, zesměšnění a řečnické otázky. To vedlo Gibbse mimo jiné k závěru, že se pro ironii užívá jakýsi zvláštní tón, který ale nemá jednotné prozodické charakteristiky.

1.3. Výzkum ironie

Výzkum ironie je v českém kulturním prostředí ještě poměrně mladý a už jen při posouzení kulturních rozdílů mezi národy je jasné, že nemůžeme ironii posuzovat stejně jako například anglo-americká vědecká obec, která je v této oblasti zatím nejdále. V minulosti se v Česku věnovali ironii například P. Trost (Trost, 1986) a M. Nekula (Nekula, 1990 a 1991), kteří však brali v potaz spíše pragmatickou a jazykovou stránku problému. V současnosti se ironií zabývá E. Filippová, a to zejména v rámci vývojové psychologie. Z fonetického hlediska problematiku zkoumají i členové Fonetického ústavu FF UK (Marková, Filippová & Volín, 2009; Marková & Studenovský, 2012). Inspiraci ale můžeme hledat v zahraničí, kde má analýza ironie stabilní postavení ve vědecké práci.

Počátky světového moderního výzkumu ironie můžeme vystopovat již do 70. a 80. let. Zájem o tuto tematiku vzrostl v 90. letech 20. století, kdy se počet publikovaných článků rapidně zvýšil. Současná věda se ironií zabývá z různých a mnohdy velmi rozdílných pohledů napříč vědeckými disciplínami – psychologie, sociologie, lingvistika, fonetika apod. Ve fonetice a lingvistice se asi nejčastěji

mluví o existenci tzv. *ironického tónu hlasu*, souvislosti ironie s nadsázkou a o pragmalingvistických a sociálních otázkách (porozumění ironii, interpretace ironie v závislosti na sociálních aspektech...).

Ačkoli je ironie předmětem zájmu již několik desetiletí, nejsme k jejímu poznání a pochopení o moc blíže. Komplikuje to hned několik problémů. O tématu bylo napsáno mnoho prací, které k podpoře svých teorií používali různé metody výzkumu a vyhodnocování. Je proto jasné, že se občas objeví i naprosto protichůdné výsledky – například ironický tón hlasu, který je pro lingvisty a fonetiky stále velkou neznámou. Neshody ve výsledcích jsou také způsobeny rozdílným získáváním výchozích materiálů – někteří používají záznamy filmu nebo rádia, kde herci jednájí podle scénáře, jiní nahrávají spontánní diskusi přátel nebo čtené rozhovory ve studiu, a další nechají respondenty vyplňovat tištěný dotazník. Nejméně je studií, které pracují s materiálem zachycujícím přirozenou řeč v každodenních situacích, což je pochopitelné, neboť možnost nahrávání takového materiálu je komplikovaná¹¹. Zůstává proto hlavně využití televizních a rozhlasových rozhovorů (talkshow, diskusních pořadů apod.), kde můžeme zaznamenat použití ironie v relativně spontánní formě v rámci společenské interakce (např. Nuolijärvi & Tiittula, 2010).

1. 4. Sociální funkce ironie

Jednou z důležitých sociálních funkcí ironie je zmírnění agrese a kritiky (Dews & Winner, 1995) nebo ventilování frustrace (Gibbs, 2000). Pokud místo klasické přímé urážky zvolíme ironickou, její efekt bude jemnější (Dews, in press in Dews & Winner, 1995), podle jiných ale naopak drzejší (Brownell, Jacobs & Gardner, 1990 in Dews & Winner, 1995). Výrok: „Ty jsi opravdu génius,“

¹¹ V ČR ji například komplikuje znění zákonů o ochraně osobních údajů, které neumožňuje nahrávání respondentů bez jejich písemného souhlasu.

vnímám v ironickém znění nepříjemnější než obdobná přímá urážka. Je to tedy snaha, vyhnout se konfliktu. Evidentně je ale vnímání ironie velmi individuální.

Ironie se užívá i pro pochvalu. Z takového komplimentu je patrná výzva, že by měl člověk mít větší sebevědomí. Alespoň na mě to tak působí. Když mi potom, co jsem uvařila chutný oběd, na otázky: „Jaké to bylo? Dalo se to jíst?“, odpoví někdo s prázdným talířem: „No hrůza, vůbec jsem si nepochutnal“, cítím v tom i jistou výtku vůči mé vlastní nejistotě.

Dále ironie napomáhá upevňování pout (Clark & Gerrig, 1984 a Gerrig & Gibbs, 1988 in Dews & Winner, 1995). Aby byla ironie dobře interpretována, je nutné, aby posluchač i mluvčí měli společnou znalost okolností a objektu, o kterém se mluví. To je důvod, proč je ironie typičtější pro komunikanty, kteří mají užší vztah (tamtéž).

V neposlední řadě se ironie užívá, pokud chce mluvčí být vtipný a působit chytře (Kreuz, 1991) nebo chce-li vyjádřit solidaritu (Ducharme, 1994 in Gibbs, 2000).

Zájem vědců vzbuzuje i otázka, zda jsou ironičtější muži či ženy. Studie Harris a Knight-Bohnhoff (1996) přišla s tvrzením, že muži vykazovali v řeči větší agresi. To potvrdil i Gibbs (Gibbs, 2000). Na rozhovorech mezi přáteli ukázal, že muži používají častěji než ženy sarkasmus, zlehčení a řečnickou otázku, zatímco ženy více než muži užívají hyperbolu¹².

Jedním z důvodů, proč se zkoumá přítomnost ironického tónu hlasu, je i fakt, že děti mají s porozuměním ironii do určitého věku problém. Winnerová s kolegy (Winner, 1983 a 1988) tvrdí, že by jim výsledky výzkumu mohly pomoci. V jejich práci se však nepodařilo tvrzení ani potvrdit, ani vyvrátit. Děti se zaměřují při

¹² Viz kapitola Typy Ironie

vnímání řeči více na verbální obsah sdělení. A to i v případě, že jsou s nimi neverbální signály v rozporu (Winner, 1988 in Rockwell, 2000).

2. ZNAKY IRONIE

Je jisté, že něco nám pomáhá odlišit ironii od neironie. Co to ale je, je předmětem řady sporů. Ironii může v podstatě signalizovat cokoli, i když jsou výrazy a jevy, které jsou pro ni v dané komunikační situaci vhodnější (Nekula, 1991).

2.1. LEXIKÁLNÍ ZNAKY

Jak se ukázalo v některých výzkumech, nejsou pro ironii lexikální znaky podstatné. Ale pravdou je, že ji většinou provázejí.

Nadsázka¹³ může být jedním z poznávacích znamení ironie a hraje důležitou roli v její identifikaci. Pokud je nadsázka ve sdělení přítomná, zvyšuje se šance na pochopení případného ironického významu (Kreuz & Roberts, 1995).

Nadsázka používá adverbium následované extrémně pozitivním adjektivem. Ironie a hyperbola mají stejné záměry – být vtipný, zdůraznit, objasnit něco posluchači (Kreuz & Roberts, 1995).

V některých případech se používá i poměrně typické slovní zásoby. Například intenzifikátory jako *hrozně*, *neskonale*, *příšerně* či *tak* nalezneme v řadě ironických promluv (Nekula, 1991). „Jsem tak hrozně ráda, že mi doma tak pomáháš,“ pronese žena ke svému muži, který leží na pohovce a čte noviny.

Často se také vyskytují graduální substantiva, adjektiva či adverbia, která opačný význam než je ten reálný – *úžasný*, *fantastický*, *šikovný*, *génius*, *borec*, *Šalamoun*, *velmistr*, *překrásně* či *výborně*. Někdy bývají označeny jako bombastické výrazy (Weinrich, 1966 in Nekula, 1991).

¹³ Termín *nadsázka* bude v této práci používán, pokud se jedná o literární figuru a termín *hyperbola* v případě, že jde o Gibbsův typ ironie

Pro formy, kde se využívá odkazování, je typické použití slov *přece, vždyť, tak, proto, proč* apod., kterým se říká kontextualizátory (Daneš, 1985 in Nekula, 1991). Když se snažíme upozornit na nesoulad mezi zamýšleným, použijeme slova jako *skutečně, jistě, ovšem, nepochybně*, které to celé podtrhnou (Nekula, 1991).

Studie dvojice Pospíšilová - Filippová (Pospíšilová & Filippová, 2011) se snaží zjistit, co čeští mluvčí považují za ironii a na vymezení místa ironie v českém jazykovém prostředí. Testovaly skupinu 54 dobrovolníků, kteří měli určit, zda se jedná o ironický či neironický úsek a poté určit slovo, které bylo mluvčím zdůrazněno. K výzkumu použily krátké příběhy, které zobrazovaly běžné komunikační situace, ve kterých byla použita i ironie.

Po vyhodnocení dotazníků se ukázalo, že čeští mluvčí používají stejné formy ironie jako angloamerická společnost. Nejvíce čeští mluvčí používají kritiku opakem (sarkasmus). Mezi dalšími se objevily i pochvala opakem, hyperbolická kritika a hyperbolická pochvala. Dále přibyly typy vyčleněné Gibbsem (2000) - škádlení (jocularity) a ironická/řečnická otázka. Mezi českými respondenty se nově objevily i ironické děkování a ironická nabídka či výzva (Pospíšilová & Filippová, 2011).

Ačkoli se jedná spíše o psycholingvistickou studii, pokusily se autorky okrajově zaměřit i na možnost, že ironie je signalizována na úrovni suprasegmentální, respektive že suprasegmentální rovina není pro identifikaci ironie rozhodující. Respondentům tedy dali za úkol označit v ironických promluvách slovo, na které by podle nich mluvčí položil *důraz*¹⁴, kdyby chtěl být ironický. Naprostá většina označila za slovo s *důrazem* výraz nesoucí význam věty – respektive výraz, který významem kontrastoval se skutečností. Autorky na základě tohoto výzkumu tedy tvrdí, že pro české mluvčí je pro identifikaci ironie

¹⁴ Autorky používají termín *důraz* pro prvky segmentální roviny

důležitější situační kontext (Pospíšilová & Filippová, 2011). Měli bychom ale připomenout, že autorky existenci suprasegmentální signalizace ironie neanalyzovaly na základě měření hodnot akustických korelátů nebo percepčního testu, které by spíše mohl odhalit výskyt suprasegmentálních prvků, ale na základě označování *důrazu* bez poslechu.

Na základě poznámky jednoho respondenta se autorky rozhodly ověřit i existenci verbální signalizace ironie. K ověření v korpusu¹⁵ si vybraly výrazy: *opravdu, vopravdu, tedy, teda, snad, fakt, no* a *sakra* (Pospíšilová & Filippová, 2011). Zde ale až na výjimky ironické výpovědi nalezeny nebyly. U kombinací těchto slov, například *no tedy opravdu*, se zejména u spojení se slovem *opravdu* ironie ukázala. Nicméně v porovnání s ostatními výsledky to nebylo průkazné.

2.2. NEVERBÁLNÍ ZNAKY: GESTA, POHLEDY

Důležitost neverbálních signálů ironie zahrnujících kromě gest také akustické a prozodické charakteristiky je všeobecně známa. Vědci se ale neshodují v tom, jak moc a které signály jsou stěžejní. Dosavadní výsledky jsou často protichůdné. Jedna z největších diskusí se vede ohledně existence a podoby ironického tónu hlasu (viz níže).

Součástí lidského projevu jsou nepochybně i gesta a mimické výrazy. Eggs (1979, in Nekula, 1991) jim například přisuzuje primární postavení při signalizaci ironie. Nekula (Nekula, 1991) ale tvrdí, že gesto nemusí vždy být signálem ironie. Jako příklad uvádí zdvižené obočí, které sice může signalizovat ironické sdělení, ale také nejrůznější emoce jako údiv, překvapení nebo zaujetí (Nekula, 1991).

Kinetické výrazové prostředky mají dle Nekuly dvojí funkci: jsou buď tzv. *nosičem*, nebo tzv. *antipodem*. Tyto dva termíny vymezuje takto: „Nosič a antipod

¹⁵ SYN2005 a ORAL2008

spolu dohromady tvoří ironický signál...“. Úšklebek je tedy antipod k nosiči ironie, kterým je verbální část sdělení.

Typické pro ironii a sarkasmus je i napodobování výrazů a intonace. To se týká hlavně takové promluvy, která opakuje předtím řečené (Nekula, 1990).

2.3. AKUSTICKÉ ZNAKY

Ironický tón sice není vždy nutný pro identifikaci ironie, nicméně v případě, že kontext není natolik silný nebo jej neznáme, je pro porozumění nepostradatelný.

Odborníci se akustickým znakům ironie věnují v poslední době stále víc. Zatím bylo provedeno mnoho výzkumů, ale jejich výsledky jsou často protichůdné: například Patricia Rockwellová (2000, 2007) zjistila, že sarkasmus je charakteristický nižší úrovní f_0 . Jiní (například Hay, Hay, Attardo, Nelms & Poggi, 2002 in Rockwell, 2007) zase vyšší úroveň f_0 . Různí se i v rozsahu f_0 či intenzitě, a tempu. Monotónní nebo zploštělý průběh f_0 našel například Fonagy (Fonagy, 1971), opak, tedy velké výkyvy zaznamenal Haiman (Haiman, 1998) a další. Takto odlišné výsledky nejspíše souvisejí s často velmi odlišnými metodami výzkumů.

Společné mají tyto práce to, že se snaží nalézt a charakterizovat ironický tón hlasu, což je konstrukt vycházející z představy limitované sady rysů používaných pro ironii (pomalejší tempo, nižší f_0 a vyšší intenzita).

Cutlerová (1974, 1976 in Kreuz & Roberts, 1995) tvrdí, že ironii může doprovázet pomalé mluvní tempo, silný důraz a nazalizace. Kreuz a Roberts naopak vyslovují myšlenku, že ironie není nic jiného než nadsázka (Kreuz & Roberts, 1995), neboť výskyt nadsázky provází také důraz a pomalejší tempo (Kreuz & Roberts, 1995). Toto tvrzení ale odporuje například Gibbsově rozdělení ironie. Pokud bychom se ale drželi teorie Kreuze a Robertse, nemohli bychom jako ironické označit například sarkasmus (výrok „Geniální nápad“ glosující

naprostý nesmysl) nebo zlehčení („Je to jenom škrábnutí“ proneseno nad vrakem automobilu).

Podle Rockwellové (Rockwell, 2000) dokážeme identifikovat sarkasmus jen z vokálních charakteristik. Typické pro sarkasmus jsou pomalejší tempo, nižší úroveň f_0 a větší intenzita.

Její pozdější studie prokázala, že mezi ironickými a neironickými výpověďmi (respektive sarkastickými) jsou patrné změny v průběhu f_0 , ve variačním rozpětí f_0 , celkové délce výpovědi a celkovém trvání (Rockwell, 2007). Autorka nicméně neprokázala vliv tempa a intenzity, který se ukázal signifikantní v její předchozí práci (Rockwell, 2000).

Bryant a Fox-Tree (2005) provedli akustickou analýzu ironického tónu hlasu hned několikrát. Ve své studii z roku 2005 uvádějí, že po vyhodnocení výsledků vysokoškolských studentů došli k závěru, že ironie nemá svůj specifický „tón“. Posluchači pracovali pouze s intonační konturou, nikoli s přeepsanými větami, aby nemohli rozeznávat slova a používat k identifikaci ironie textový kontext. Jako ironické ale vybrali i například emočně zabarvené výpovědi. Nutno ale připomenout, že za svůj zdroj materiálu použili nahrávky namluvené profesionálními herci, kteří měli co nejpřesvědčivěji předstírat ironii. Právě to mohlo nakonec ovlivnit výsledek, protože herci nevytvářeli přirozenou ironii, kterou lze slyšet v běžném životě (Doležalová & Filippová, 2011).

V roce 2007 Rockwellová ve své analýze objevila rozdíly v akustických i percepčních prvcích (cues). Použila jak umělý sarkasmus (hrané scénky) tak i spontánní (v neřízeném rozhovoru). Posluchači dokázali odlišit jen umělý sarkasmus od nesarkastického úseku, nikoli ale přirozený sarkasmus a nesarkasmus. Rockwellová analyzovala data dvěma metodami: akustickou a percepční analýzou. Výsledky nakonec ukázaly, že sarkastické promluvy se liší v průběhu f_0 , variačním rozpětí, trvání, celkové délce promluvy (dle akustické analýzy) a v rozpětí výšky a hlasitosti (u percepce). Celkově byly promluvy delší a měly méně pauz (Rockwell, 2007).

Jedna z prvních českých studií analyzujících akustické charakteristiky ironie byla vytvořena trojicí autorů Marková – Filippová – Volín (2009). Na dvou typech materiálu (přirozeném – televizní debata, a laboratorním – nahrané věty ve studiu) byly zkoumány především parametry f_0 a hladina zvuku. Výsledky napovídají, že každý mluvčí má jinou, někdy zcela protichůdnou, strategii pro produkci ironie. Zároveň podpořily hypotézu, podle které existuje jen omezený počet možných strategií (autoři ve vzorku identifikovali čtyři) (tamtéž).

Zatím nejnovější práce zabývající se zvukovou charakteristikou ironie v češtině (Marková & Studenovský, 2012) srovnává slabičné tempo a průběh f_0 , které analyzuje „lokálně, tedy zvlášť pro každý mluvní takt v rámci výpovědi,“ (tamtéž, s 18). Analýza ukázala, že rychlost ironické promluvy je nižší, a to buď na lokální (zpomalení jen v určité části) nebo globální úrovni (celkové zpomalení). Průběh f_0 se ukázal být variabilní, ale například u produkce slova *výborně* objevila tendence buď ke stoupavé, nebo stoupavě – klesavé melodii (tamtéž). Mimo jiné autoři vyslovují domněnku, že ironie je signalizována jen některými slovy (zde *výborně*, *to* atd.).

3. ZÁMĚR PRÁCE

Cílem této práce je shrnout dosavadní výsledky ve výzkumu diskurzní ironie a pokusit se tyto výsledky ověřit na vzorku lidské řeči. Zaměříme se pak zejména na ironii v češtině, která nebyla ještě zcela prozkoumána, a vzhledem k její specifické kulturní a jazykové povaze se na ni nedají jednoduše aplikovat teorie zahraniční. Jako stěžejní teoretická východiska byly zvoleny práce **Rockwell: Vocal features of conversational sarkasm: a comparision of methods (2007)**, **Pospíšilová & Filippová: Diskurzní ironie v českém jazykovém prostředí (2011)** a **Marková & Studenovský: Zvuková signalizace verbální ironie v češtině (2012)**, neboť poskytují základní teoretická východiska a navíc patří mezi nejaktuálnější práce.

Účelem praktické analýzy je zjistit, zda je ironie v češtině prozodicky signalizována a jakým způsobem. Zajímá nás také, kdy je k identifikaci ironie nutné, aby byla akusticky podpořena. Na základě výsledků předchozích odborných prací předkládáme alternativní hypotézu:

H1: Ironické úseky budou charakterizovány pomalejším artikulačním tempem, budou vykazovat vyšší intenzitu a průběh f0 bude u ironických úseků variabilnější než u těch neironických.

Nulová hypotéza říká, že ironie není signalizována změnou žádné z uvedených tří veličin (tempo, intenzita, průběh f0).

4. METODA

4.1. ZÍSKÁNÍ MATERIÁLU

Výběr zkoumaných položek probíhal z celkem sedmi dílů pořadu Otázky Václava Moravce (dále jen OVM)¹⁶. Tyto díly byly vybrány zejména kvůli účasti dvou politických reprezentantů, kteří jsou, resp. byli, označováni za mluvčí používající často ironické či sarkastické výroky¹⁷ - Jiřího Paroubka a Miroslava Kalouska.

Videozáznamy těchto dílů byly získány z archívu pořadu na internetových stránkách ČT¹⁸ spolu s textovými přepisy jednotlivých dílů¹⁹. Díly byly staženy pomocí programu YoutubeDownloader²⁰ jako video soubory. Ty jsme dále převedli do zvukového formátu .wav v programu Format Factory²¹ při vzorkování 32 000 Hz, rozlišení 16 bitů, mono.

¹⁶ Konkrétně ze dnů 25. 1., 15. 3., 19. 4., 4. 10., 22. 11. a 13. 12. 2009 a 28. 9. 2008.

¹⁷ Potvrzují to například články z internetu

<http://www.celebritynet.cz/clanek/42374/kulometcik-rath-uz-pravici-tyrat-nebude-tak-kdo-nastoupi-na-kalouska> a <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-paroubek.php?itemid=16244>

¹⁸ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/video/>

¹⁹ V současnosti již textové přepisy dílů nejsou k dispozici.

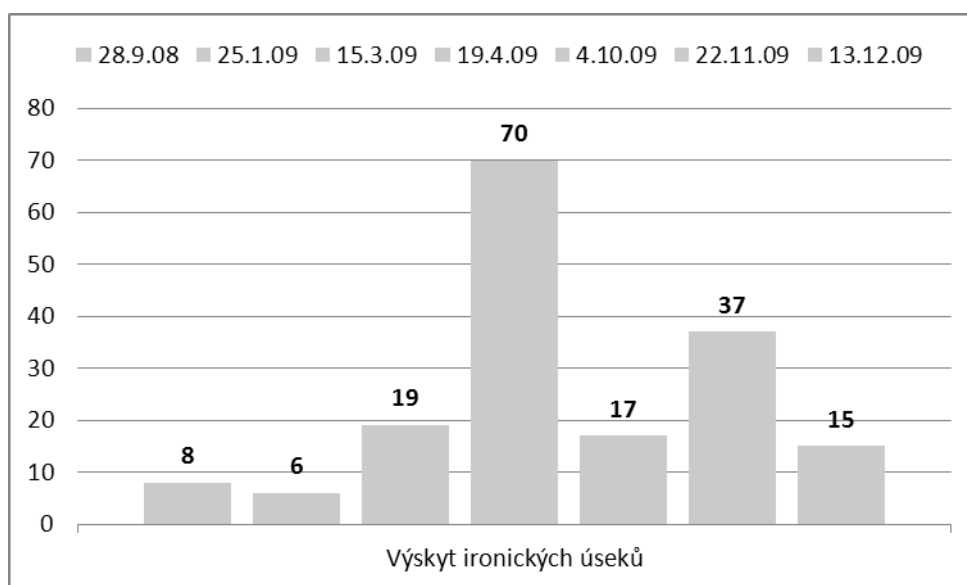
²⁰ BIENNESOFT. YoutubeDownloader (verze 1.12.). 2010. Dostupné z: <http://youtubedownload.altervista.org/>

²¹ CHEN JUN HAO. Format Factory (verze 2.60). 2008. Dostupné z: www.pcfreetime.com

4.2. VÝBĚR VZORKŮ

Nejprve jsme pracovali s doslovnými přepisy jednotlivých dílů. Ironii jsme hledali v textové rovině, na základě zejména sémantického kontextu, aby při určování výskytu ironie nedošlo k ovlivnění percepce. V přepisu jsme označili úseky (v délce několika vět i například jen jednoho slova), ve kterých byla pociťována ironie. Výběr prováděly dvě osoby²², které pracovaly nezávisle a poté si vzájemně porovnaly části, které považovaly za ironické. Kritériem pro označení úseku za „ironický“ byl osobní pocit. Ty části, ve kterých se obě osoby shodly, byly vybrány pro další práci.

Části s ironií (dále ironické úseky) byly zaneseny do tabulky podle dílu programu, ve kterém se vyskytovaly. Byly vybrány tři díly (viz graf 4.1.) s nejvyšším počtem výskytů, jež byly poté použity k další analýze.

Graf 4.1. Graf zobrazuje počet výskytů ironických úseků v jednotlivých dílech pořadu OVM. Nejméně ironických úseků bylo v dílu z 25. 1. 2009, nejvíce naopak v dílu vysílaném 19. 4. 2009.

²² Autorka práce a Mgr. Petra Marková (FÚ FF UK)

Z grafu je patrné, že nejvíce výskytů měl díl z 19. 4. 2009, a to 70²³. Dále byly vybrány díly z 15. 3. a 22. 11. 2009 s počtem 19 a 37 ironických úseků. V těchto třech dílech bylo tedy proneseno celkem 126 ironických úseků. V pořadu se objevilo celkem 9 mluvčích, z nichž tři dominovali (viz tab. 4.1.)

Mluvčí	15.3.2009	19.4.2009	22.11.2009	Celkem mluvčí
M. Kalousek	6	19	11	36
J. Paroubek	9	17	0	26
V. Moravec	2	11	5	18
J. Kubera	0	13	0	13
B. Sobotka	2	0	11	13
M. Topolánek	0	0	10	10
V. Dlouhý	0	5	0	5
M. Šprynař	0	3	0	3
J. Dusík	0	2	0	2
Celkem	19	70	37	126

Tab. 4.1. Tabulka zobrazuje v prvním sloupci 9 mluvčích účinkujících ve třech vybraných dílech OVM (15. 3. ,19. 4. a 22. 11. 2009). Druhý až čtvrtý sloupec zachycuje počet promluv, které mluvčí v daném díle pronesli. Pátý sloupec zobrazuje celkový počet všech promluv u jednotlivých mluvčích. V posledním řádku najdeme součet promluv pronesených v jednotlivých dílech (2. - 4. sloupec) a počet promluv celkem.

Dále jsme pracovali jen s úseky od mluvčích Václava Moravce, Jiřího Paroubka a Miroslava Kalouska. Tím byl počet ironických úseků snížen na 80.

Ke každému ironickému úseku jsme na základě textové analýzy vybrali neironický úsek od téhož mluvčího, který byl přibližně stejně dlouhý (počet slabik) jako ironický protějšek, a který se vyskytoval v textu co nejbliže (ideálně

²³ Vysoký výskyt (v porovnání s ostatními díly) ironických úseků v dílu z 19. 4. 2009 si vysvětlujeme tím, že zde byli proti sobě postaveni oba politici, kteří často používají ironii, a to na téměř celou dobu pořadu. Zatímco v ostatních dílech byl přítomen pouze jeden nebo druhý z nich, nebo pokud byli přítomni oba, jednalo se o mnohem kratší rozhovory.

v jedné replice). Všechny ironické i neironické úseky jsme rozdělili do tabulky a přiřadili jim specifické kódy²⁴.

Úseky byly označeny kódem IR (pro ironické) a NIR (pro neironické) a číslem udávajícím pořadí vzorku.

4.3. ZPRACOVÁNÍ VZORKŮ

Následně bylo nutné zvukovou stopu spojit s textem. Zvukové stopy dílů (extrahované z video souborů) byly rozděleny na úseky o délce cca 6 min v programu Cool Edit Pro (Syntrillium, 2003). Hranici úseku jsme stanovili jako ukončení věty, delší nádech nebo střídání mluvčích. Na základě předchozího textového rozboru jsme nalezené ironické úseky vyhledali ve zvukové stopě a extrahovali je do samostatných stop. Stopy byly pojmenovány kódy úseků, které obsahovaly.

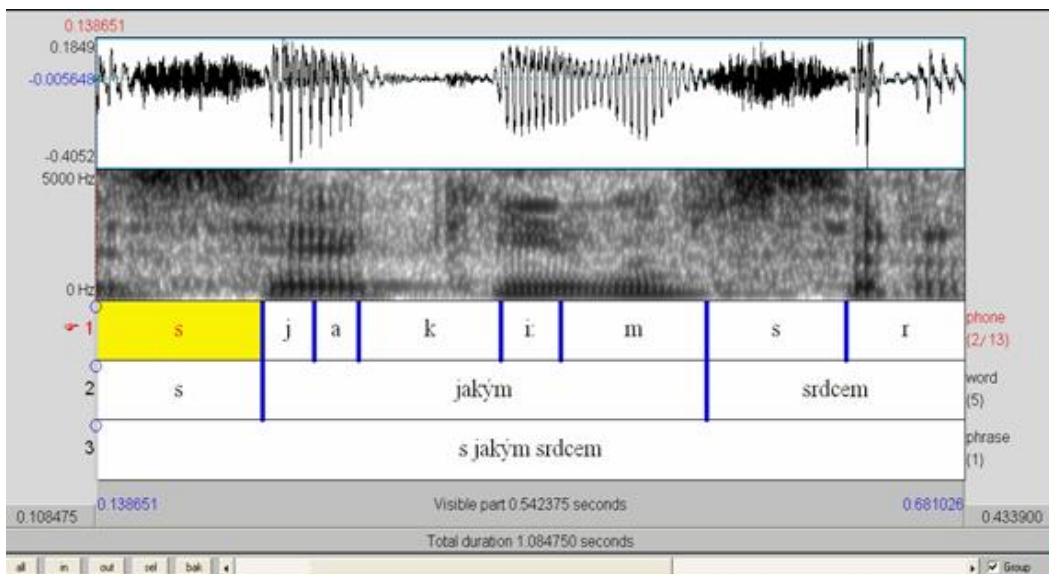
Pomocí programu Praat (Boersma & Weenink, 2010) jsme ke každé stopě vytvořili textgrid obsahující tři vrstvy – pro fonémy/*phone*, slova/*word* a celé úseky/*phrase* (viz obr. 4.1).

Pomocí programu Prague Labeller a následné manuální opravy²⁵ jsme označili hranice segmentů ve všech vzorcích a následně je upravili na nejbližší průchod nulou. Segmentace probíhala na základě akustickém pomocí skriptů (průběh vlny, formantová pásma atd.) a percepčním/manuálním²⁶.

²⁴ Viz příloha A

²⁵ Při manuální opravě jsme upravovali hranice slov a segmentů, vynechali jsme naopak například opravu asimilací znělosti

²⁶ Hranice segmentů byly nejprve extrahovány skriptem a poté manuálně upraveny. Jako vodítko byla použita publikace Fonetická segmentace hlásek (Machač, Skarnitzl, 2010).

Obr. 4.1. Náhled finální podoby textgridů použitých v analýze. Textgrid obsahuje tři vrstvy: *phone*, *word* a *phrase* pro jednotlivé fonémy, slova a fráze. Vytvořeno v programu Praat (Boersma & Weenink, 2010).

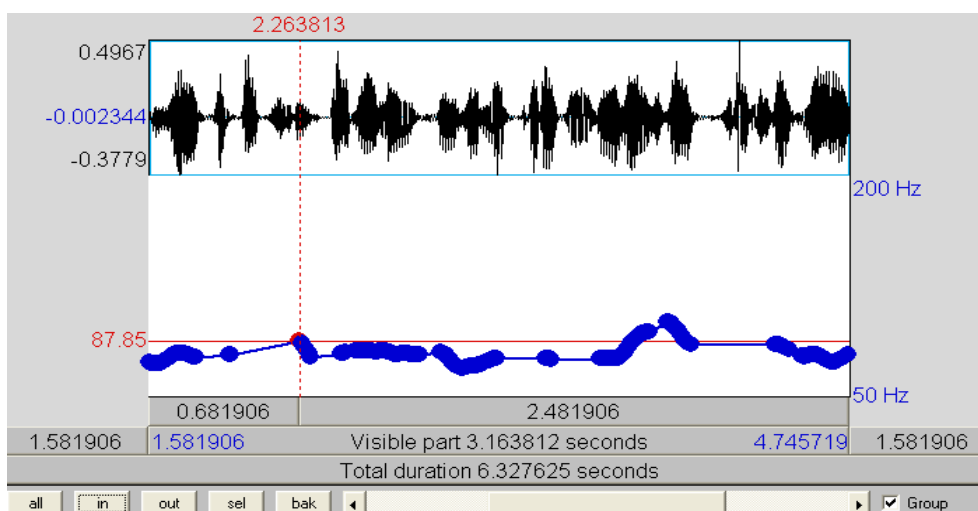
4.4. ANALÝZA VZORKŮ

Analýza měla dvě fáze. Nejprve byly všechny IR vzorky podrobeny důkladnému poslechu. Nahrávky byly analyzovány na základě subjektivních dojmů. Poslech se opakoval 3-5krát. U NIR jsme poslech prováděli pouze jednou a zaznamenávali jen informace, které by mohly ovlivnit výsledek (například zdůraznění některých slov, emoční zbarvení, nesrozumitelnost apod.). Hodnocení této části bylo slovní (viz příloha B).

Nejprve jsme si poznamenali, zda v IR vzorcích ironii slyšíme, nebo zda není přítomná. Pokud se ironie dle nás neprojevila, snažili jsme se stručně ale výstižně identifikovat, co slyšíme. Na základě slyšitelnosti ironie jsme vytvořili dvě skupiny (s a bez identifikace ironie, dále IR-i a IR-n), jejichž členy jsme dále pozorovali a hledali jejich společné rysy.

Při každém poslechu byla pozornost zaměřena na jiný subjektivně pocíťovaný aspekt – nejdříve změny tempa, poté stoupání a klesání hlasu, síla hlasu²⁷ apod. U některých stop jsme uvedli i jiné prvky – změnu srozumitelnosti, emoční zabarvení apod.²⁸. V hodnocení jsme uváděli jen podle nás relevantní informace. Mezi opakováním poslechu byla několikahodinová pauza.

V druhé fázi byly všechny vzorky podrobené akustické analýze. Sledovali jsme tři hlavní veličiny – průběh f_0 , tempo (slabičné i hláskové) a intenzitu. U základní frekvence nás zajímaly *maximální a minimální hodnoty*, jejich *variální rozpětí* (range), a dále hodnota v poloze *10. a 90. percentilu* a *percentilového rozpětí* (hodnoty 10. a 90. percentilu se od sebe odečty). K získání jednotlivých hodnot f_0 byl použit skript využívající tzv. Pitch Tiers (příklad viz obr. 4.2) vytvořených v programu Praat. Ty byly po extrakci ještě manuálně upraveny²⁹. Výsledky jsme uvedli v púltónech ST (referenční hodnota byla stanovena jako 100 Hz),

Obr. 4.2. Náhled Pitch Tier zobrazené ve frekvenčním rozpětí 50-200 Hz. Vytvořeno v programu Praat (Boersma & Weenink, 2010).

²⁷ Tyto pojmy (změny tempa, stoupání a klesání hlasu, síla hlasu apod.) používáme pro subjektivní hodnocení

²⁸ Viz příloha B

²⁹ Vzhledem k určité chybovosti tohoto programu byly Pitch Tiers manuálně upraveny na základě oscilografického záznamu, aby se předešlo vzniku například tzv. oktavových skoků

K měření temporálních změn jsme použili slabičné a hláskové tempo. Pracovali jsme s hodnotami *počet segmentů za sekundu* a *trvání hlásky/slabilky v sekundách*.

Intenzitu jsme měřili od první do poslední hranice promluvy. Zaměřili jsme se na hodnoty *minimální a maximální* a *variační rozpětí*, *průměrnou hodnotu*, *hodnoty v poloze 10. a 90. percentilu* a *percepční rozpětí* (hodnoty 10. a 90. percentilu se od sebe odečetly). Hodnoty dále uvádíme v dB³⁰.

Poté, co jsme takto analyzovali všechny vzorky, jsme se ještě rozhodli ověřit, zda by byly výsledné rozdíly mezi IR a NIR výraznější, pokud bychom místo všech IR použili jen IR-i (tedy ironické úseky s percepčně identifikovanou ironií získané při percepčním zkoumání). Akustické analýze jsme tedy podrobili ještě také IR-i a srovnali je s jejich NIR protějšky.

Výsledky byly nejprve zaznamenány do tabulky v programu Microsoft Office Excel (Microsoft Corporation, 2010). Poté byly za pomoci filtrů a řazení připraveny pro analýzu v programu Statistica (StatSoft, 2011), kde jsme pro každou sledovanou veličinu spustili t-test pro opakovaná měření porovnávající hodnoty ironických a neironických protějšků. Kompletní výsledné tabulky přikládáme v příloze (viz příloha C a D).

³⁰ Tabulka s výsledky je součástí přílohy C

5. VÝSLEDKY

V této kapitole se budeme věnovat analýze naměřených hodnot. První oddíl bude zaměřen na celkové výsledky, tedy na porovnání hodnot všech ironických a všech neironických úseků (dále IR a NIR). Srovnávat budeme nejprve výpočty akustické analýzy (kontura f_0 , intenzita, tempo) u jednotlivých skupin mezi sebou, poté přejdeme ke srovnáním dílčím, tedy u jednotlivých mluvčích a u IR-i. Ve druhém oddílu připojíme přehled subjektivního percepčního hodnocení získané na základě dřívějšího poslechu (viz kapitola Metoda).

5.1. IRONICKÉ VERSUS NEIRONICKÉ ÚSEKY

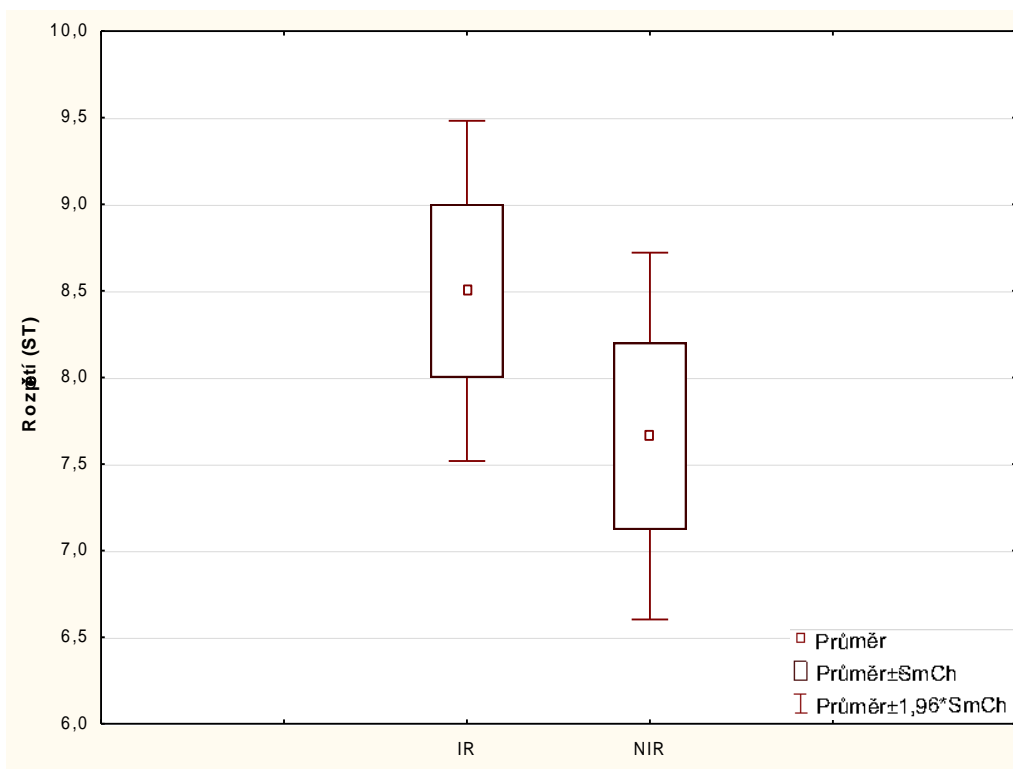
Ironické a neironické úseky jsme, jak už bylo řečeno, porovnávali z hlediska globálních akustických korelátů prozodické struktury průběhu f_0 , intenzity a hláskového a slabičného tempa. Jako statisticky významné jsme zaznamenávali vzorky s $p \leq 0,05$, jako okrajově významné vzorky s $p = 0,05 - 0,08$ (Volín, 2007).

5.1.1. CELKOVÉ VÝSLEDKY

F₀ a výskyt ironických a neironických prvků

Maximální frekvence všech položek IR nabyly hodnoty 4,93 ST, což je o 0,71 ST ($t(79) = 1,444$; $p = 0,153$) výše než maximum NIR – 4,22 ST. Minimální hodnoty se pohybovaly kolem -3 ST, konkrétně IR -3,57 ST a NIR -3,45 ST. Rozdíl mezi nimi nebyl stejně jako u maximálních hodnot statisticky významný ($t(79) = -0,340$; $p = 0,734$).

Variační rozpětí f_0 bylo pro IR 8,5 ST a pro NIR 7,66 ST. Statistická významnost jejich rozdílu 0,84 ST byla nízká ($t(79) = 1,411$; $p = 0,162$), nelze proto jednoznačně potvrdit, zda mají ironické úseky větší variační rozpětí než neironické (graf 5.1.).

Graf 5.1. Krabicový graf zobrazuje průměrné variační rozpětí f0 rozpětí IR a NIR úseků v ST. Graf zobrazuje průměrnou hodnotu, směrodatnou odchylku a 95% interval spolehlivosti.

Rozdíl v poloze 90. percentilu byl 0,92 ST ($t(79)=1,953$; $p=0,054$), IR měly hodnotu 3,54 ST a NIR 2,62 ST. Pozice 10. percentilu neukázala téměř žádný rozdíl (0,196 ST). Statisticky významný rozdíl jsme našli až u percentilového rozpětí. Pro IR se jednalo o 5,4 ST a pro NIR o 4,28 ST, hodnota rozdílu byla tedy 1,11 ST ($t(79)=2,714$; $p=0,008$). Lze tedy říct, že IR úseky měly menší percentilové rozpětí.

Vliv výskytu ironie na intenzitu

Rozdíl v naměřených průměrných hodnotách intenzity u IR a NIR je opravdu minimální (rozdíl 0,0001 dB), obě se pohybují na 72,6 dB ($t(79)=0,001$; $p=0,999$). Intenzitní maxima IR a NIR jsou 78,2 dB, rozdíl je tedy opět velmi malý (0,01 dB). Stejně jako u průměru jde i zde o statisticky nevypovídající hodnoty ($t(79)=0,128$; $p=0,900$).

Statisticky významnější ($t(79)=1,789$; $p=0,076$) jsou rozdíly v minimálních hodnotách. IR vykazují hladinu 44,91 dB, NIR hladinu 43,55 dB (rozdíl je 1,36 dB). Minima se tedy u IR nacházela o něco výše - byla tedy intenzivnější. Variační rozpětí ($t(79)=-1,772$, $p=0,08$) u IR bylo užší (33,3 dB) než NIR (34,6 dB) a to o 1,34 dB.

Percentilové rozpětí (tedy rozpětí mezi hodnotou polohy v 10. a 90. percentilu) je pro IR 20,24 dB a pro NIR 21,4 dB a jejich rozdíl (1,16) nemá statistickou významnost ($t(79)=-1,559$; $p=0,123$). Hodnoty v poloze 10. a 90. percentilu se rovnají 56,07 dB a 76,31 dB u IR, a 55 dB a 76,4 dB u NIR (pro 10. percentil: $t(79)=1,384$; $p=0,170$ a pro 90. percentil: $t(79)=-0,786$; $p=0,434$). Pro přehlednost přikládáme tabulku (tab. 5.1.).

	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
IR_90. percentil	76,307	3,113								
NIR_90. percentil	76,400	3,035	80	-0,093	1,059	-0,786	79	0,434	-0,329	0,143
IR_10. percentil	56,071	7,601								
NIR_10. percentil	55,001	6,323	80	1,070	6,914	1,384	79	0,170	-0,469	2,608
IR_rozpětí	20,236	6,256								
NIR_rozpětí	21,399	5,311	80	-1,163	6,676	-1,558	79	0,123	-2,648	0,323

Tab. 5.1. Tabulka zachycuje hodnoty intenzity v poloze 90. percentilu, 10. percentilu a percentilového rozpětí (vše v dB) u skupiny IR a NIR. Zobrazen je i průměr, směrodatná odchylka apod. Tučně zvýrazněné hodnoty jsou hodnoty p vyjadřující statistickou významnost.

Souvislost mezi temporálními změnami a přítomností ironie v promluvě

Průměrné hodnoty hláskového tempa (hláska za sekundu – dále hl/s) ukazují, že ironická skupina byla vyslovena nepatrně rychleji – o 0,67 hl/s ($t(79) = 1,879$; $p=0,064$). U ironických promluv je tedy tempo 14,83 hl/s a u neironických protějšků je 14,16 hl/s.

Výsledné průměrné hodnoty slabičného tempa (slabika/s) jsou pro IR 2,89 sl/s a pro NIR o 0,67 sl/s větší (3,03 sl/s), což je také na hranici okrajové významnosti ($t(79)=-1,904$; $p=0,061$). U slabičného tempa tedy vykazovaly IR rychlost menší.

5.1.2. VÝSLEDKY V DÍLČÍCH SKUPINÁCH

V následujícím oddílu se zaměříme na výsledky jednotlivých mluvčích a na výsledky IR-i. Postupně se budeme věnovat mluvčímu MK, JP a VM a porovnání jejich výsledných hodnot s celkovými výpočty. V druhé části přejdeme k naměřeným rozdílům mezi IR-i a jejich NIR protějšky a budeme se zabývat i jejich porovnáním s rozdíly mezi všemi IR a NIR.

Mluvčí MK

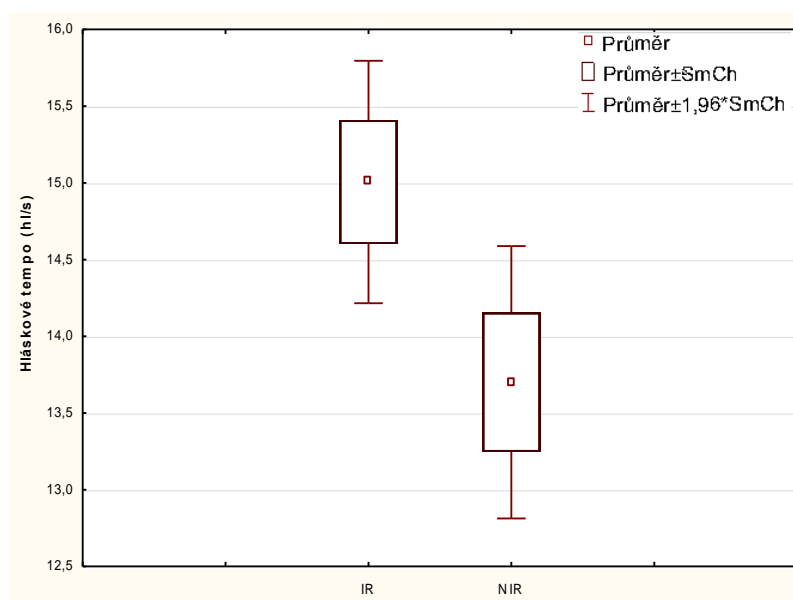
Při srovnání hodnot MK s celkovými výsledky (tab. 5.2) si můžeme všimnout, že percentilové rozpětí IR a NIR se také výrazněji liší a to o 1,12 ST ($t(35)=2,155$; $p=0,038$). Ironické úseky u MK měly vyšší hodnotu percentilového rozpětí (6,22 ST). Vyšší bylo i variační rozpětí základní frekvence, které je také u IR větší o 1,31 ST. V tomto případě je ale výsledek nevýznamný ($t(35)=1,375$; $p=0,178$).

Průběh f_0	Průměr MK	Průměr celkově	Rozdíl
IR_max	4,38	4,38	0,00
NIR_max	3,73	3,73	0,00
IR_min	-5,62	2,54	8,16
NIR_min	-4,97	3,24	8,21
IR_var.rozpětí	10,00	4,83	5,17
NIR_var.rozpětí	8,69	5,29	3,40
IR_90.percentil	2,75	4,15	1,40
NIR_90.percentil	1,80	3,45	1,65
IR_10.percentil	-3,48	2,49	5,97
NIR_10.percentil	-2,84	2,34	5,18
IR_perc.rozpětí	6,22	3,61	2,61
NIR_perc.rozpětí	4,65	2,93	1,72

Tab. 5.2. Tabulka porovnává průměrné hodnoty IR a NIR z analýzy průběhu f_0 u MK a výpočty celkové. Rozdíl mezi nimi zobrazuje čtvrtý sloupec. Konkrétně jsou v tabulce zachyceny *maximální* (max) a *minimální* (min) *frekvence*, *variační rozpětí* f_0 (var. rozpětí) hodnota v 90. a 10. percentilu, *percentilové rozpětí* (vše v ST).

Významné je i zjištění, že rozdíl mezi průměrem intenzity IR a NIR je pouze minimální – 0,49 dB ($t(35)=-2,002$; $p=0,053$). IR u mluvčího MK dosahovaly průměrně 73,24 dB, NIR pak 73,73 dB, což znamená, že se u mluvčího MK v intenzitě IR a NIR podstatně nelišily. Rozdíly v ostatních porovnávaných parametrech nedosahovaly ani okrajově významných hodnot.

Hláskové tempo u IR bylo o 1,3 hl/s vyšší ($t(35)=2,203$; $p=0,034$) než u NIR (13,7 hl/s). Tento rozdíl koresponduje i s celkovými hodnotami průměru, kde byl rozdíl 0,67 hl/s ($t(79)=1,879$; $p=0,064$). IR úseky vyslovil mluvčí MK tedy rychleji než ty NIR (graf 5.2.).

Graf 5.2. Krabicový graf zobrazuje *hláskové tempo* (hl/s) IR a NIR úseků mluvčího MK. Graf zobrazuje *průměrnou hodnotu, směrodatnou odchylku a 95% interval spolehlivosti*.

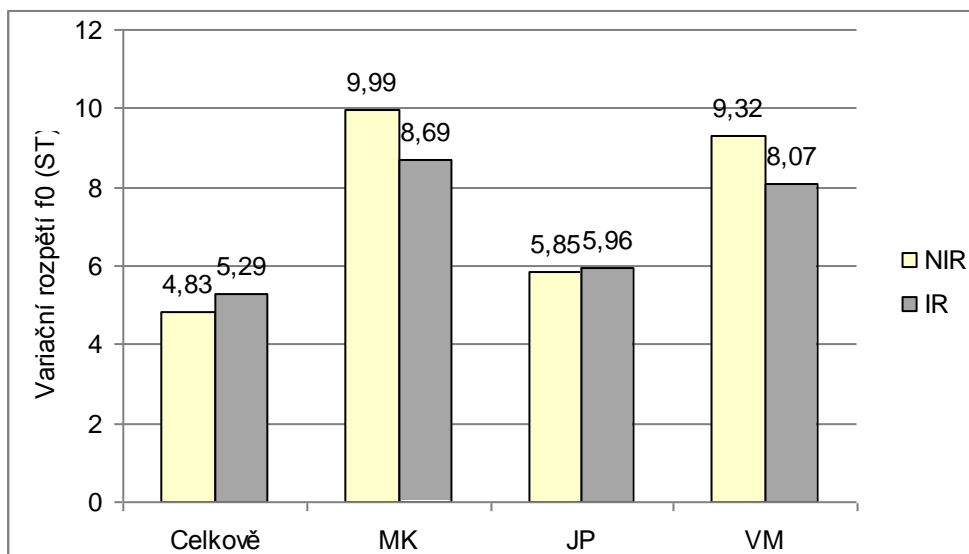
Ve slabičném tempu se žádný významný rozdíl nepotvrdil. Rozdíl mezi hodnotami IR a NIR byl minimální (0,21 sl/s), ale s pouze s nepatrnou významností ($t(35)=-1,524$; $p=0,136$). V porovnání s celkovými průměrnými hodnotami měl mluvčí MK všechny hodnoty na hranici celkového průměru, kromě slabičného tempa, které bylo o cca 0,8 sl/s vyšší.

Mluvčí JP

Mluvčí JP měl ze všech tří mluvčí nejhlubší hlas. Například variační rozpětí f_0 je u IR u JP 5,85 ST a u NIR 5,96 ST, zatímco u mluvčího MK se pohybuje kolem hodnoty 9 ST (pro IR 9,99 ST, u NIR 8,69 ST) a u mluvčího VM je IR 9,32 ST a NIR 8,07 ST (tab. 5.3.). Také můžeme pozorovat, že rozdíl mezi položkami IR a NIR je u mluvčího viditelně JP nejmenší (graf 5.4).

	Celkově	MK	JP	VM
IR	4,83	9,99	5,85	9,32
NIR	5,29	8,69	5,96	8,07

Tab. 5.3. Tabulka porovnávající variační rozpětí f_0 u tří mluvčích MK, JP, VM s hodnotami celkovými (vše v ST).

Graf 5.5. Graf zobrazuje celkové hodnoty variačního rozpětí f_0 položek IR a NIR a jeho hodnoty u tří mluvčích MK, JP, VM (vše v ST).

Hodnoty naměřené intenzity JP nevykázaly žádné významné rozdíly mezi IR a NIR. Průměrná intenzita mluvčího byla 71,11 dB u IR a 70,86 dB u NIR, což je velmi blízko i celkovému průměru (IR i NIR 72,64 dB). Rozdíly, které se ukázaly v celkových výsledcích variačního rozpětí f_0 (rozpětí IR bylo menší než u NIR),

se u mluvčího JP projeví jen jako mírná tendence ($t(26) = -0,625$; $p = 0,537$) s rozdílem mezi úseky IR a NIR jen 0,8 dB.

Ani hláskové tempo se výrazně nelišilo od celkové průměrné hodnoty. Položky IR měly rychlost 13,79 hl/s a NIR jen o 0,4 hl/s vyšší (14,19 hl/s), což se od průměru lišilo o 1,04 hl/s (IR) a 0,03 hl/s (NIR). Slabičné tempo je v porovnání s mluvčím MK nižší – pro úseky IR 2,5 sl/s a NIR 2,6 sl/s. Žádný statisticky významný rozdíl mezi IR a NIR se v tempu tedy neobjevil.

Mluvčí VM

Mluvčí VM má hlas posazený nejvýše ze všech mluvčích. Jeho maximální frekvence je u promluv IR 10,36 ST a u NIR 8,78 ST; minimum je u IR 1,04 ST a NIR 0,71 ST. Když tato data porovnáme například s mluvčím JP, zjistíme rozdíl až 8,42 ST (u minimální frekvence IR).

Maximální frekvence položek IR a NIR se mezi sebou liší o 1,58 ST ($t(17) = 1,308$; $p = 0,208$). Také rozdíl ve variačním rozpětí není statisticky ani okrajově významný, hodnota pro položky IR je 9,32 ST a u NIR o 1,26 ST nižší, tedy přibližně 8,07 ST ($t(17) = 1,110$; $p = 0,425$).

Podstatnější rozdíl 1,55 ST můžeme najít mezi percentilovým rozpětím IR a NIR ($t(17) = 1,892$; $p = 0,076$), což koresponduje s celkovými výsledky, kde právě percentilové rozpětí zaznamenalo statisticky nejvýznamnější rozdíl 0,92 ST ($t(79) = 1,953$; $p = 0,054$).

Hodnoty průměrné intenzity u VM jsou v porovnání s celkovým průměrem i s ostatními mluvčími srovnatelné, pohybují se u IR na hranici 73,654 dB a u NIR 73,03 dB ($t(17) = 1,9$; $p = 0,075$). Takže můžeme říct, že mezi členy IR a NIR nejsou u mluvčího VM v průměrné intenzitě podstatné rozdíly. Slibnější jsou výsledky u minimální frekvence, kde jsme zaznamenali rozdíl 3,395 dB ($t(17) = 1,554$; $p = 0,139$) a rozdíl 3,061 dB u variačního rozpětí ($t(17) = 1,369$; $p = 0,189$). Minimální frekvence je tedy u položek IR vyšší než u NIR, variační rozpětí mají naopak větší NIR (tab. 5.4.).

INTENZITA	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p
IR_průměr	73,654	3,376						
NIR_průměr	73,03	3,461	18	0,623	1,392	1,9	17	0,075
IR_max	78,824	3,109						
NIR_max	78,49	3,44	18	0,333	0,942	1,502	17	0,152
IR_min	50,623	9,687						
NIR_min	47,229	9,703	18	3,394	9,269	1,554	17	0,139
IR_var.rozpětí	28,2	8,125						
NIR_var.rozpětí	31,261	8,498	18	-3,061	9,487	-1,369	17	0,189
IR_90.percentil	76,99	3,283						
NIR_90.percentil	76,789	3,423	18	0,201	1,192	0,716	17	0,484
IR_10.percentil	60,483	7,282						
NIR_10.percentil	58,233	5,565	18	2,25	7,263	1,314	17	0,206
IR_perc.rozpětí	16,507	5,7						
NIR_perc.rozpětí	18,556	4,126	18	-2,049	7,263	-1,197	17	0,248

Tab. 5.4. Tabulka zobrazuje průměrné hodnoty intenzity IR a NIR u mluvího VM. Konkrétně jsou v tabulce zachyceny *maximální (max)* a *minimální (min) frekvence, variační rozpětí f_0 (var. rozpětí)*, hodnota v *90. a 10. percentilu, percentilové rozpětí* (vše v ST). Ve sloupcích je zobrazen je *průměr, směrodatná odchylka, stupně vilnosti, rozdíl* apod.

Hláskové tempo mluvího VM se mezi IR a NIR úseky lišilo o 0,97 hl/s ($t(17)=-1,356$; $p=0,183$). Vzhledem k nízké významnosti z toho ale nelze vyvozovat žádný závěr. Nepatrný rozdíl jsme našli i u hodnoty slabičného tempa, které se liší pouze o 0,05 sl/s ($t(17)=-1,8$; $p=0,09$), jak je zachyceno v tabulce níže (tab. 5.5.).

	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
Hláskové tempo IR	15,983	2,331								
Hláskové tempo NIR	15,017	2,162	18	0,967	2,960	1,385	17	0,184	-0,505	2,439
Slabičné tempo IR	15,017	1,513								
Slabičné tempo NIR	15,017	1,466	18	-0,169	0,399	-1,800	17	0,090	-0,368	0,029

Tab. 5.5. Tabulka zobrazuje průměrné temporální hodnoty IR a NIR u mluvího VM. Konkrétně jsou v tabulce zachyceny *hláskové tempo (hl/s)* a *slabičné tempo (sl/s)*. Ve sloupcích je zobrazen je *průměr, směrodatná odchylka, stupně vilnosti, rozdíl* apod.

Ironické úseky s percepčně identifikovanou ironií

Rozhodli jsme se také ověřit, zda by se naše výsledky nějak podstatně lišily, kdybychom si k analýze vybrali jen úseky, které byly při poslechu identifikované jako ironické (viz příloha B, sloupec percepce – promluvy označené *i*). Provedli jsme tedy měření základních akustických korelátů (f_0 , intenzita, tempo) ještě jednou, a to pouze u 33 promluv, identifikovaných jako IR-i (tab. 5. 6.).

IR-i	IR002	IR003	IR006	IR008	IR012	IR013	IR014	IR020	IR021	IR026	IR027
	JP	MK	MK	JP	MK	JP	JP	JP	JP	JP	MK
	IR065	IR069	IR070	IR071	IR072	IR073	IR075	IR076	IR077	IR078	IR080
	VM	MK	MK	VM	VM	MK	MK	MK	MK	MK	MK
	IR028	IR035	IR036	IR040	IR041	IR043	IR044	IR052	IR056	IR057	IR058
	MK	JP	JP	JP	JP	JP	JP	JP	MK	MK	MK
NIR protějšky k IR-i	NIR002	NIR003	NIR006	NIR008	NIR012	NIR013	NIR014	NIR020	NIR021	NIR026	NIR027
	JP	MK	MK	JP	MK	JP	JP	JP	JP	JP	MK
	NIR028	NIR035	NIR036	NIR040	NIR041	NIR043	NIR044	NIR052	NIR056	NIR057	NIR058
	MK	JP	JP	JP	JP	JP	JP	JP	MK	MK	MK
	NIR065	NIR069	NIR070	NIR071	NIR072	NIR073	NIR075	NIR076	NIR077	NIR078	NIR080
	VM	MK	MK	VM	VM	MK	MK	MK	MK	MK	MK

Tab. 5.6. Tabulka zobrazuje výpis IR s percepčně identifikovanou ironií (vrchní polovina) a jejich neironické protějšky (spodní polovina).

Nejdříve se podíváme na průběh f_0 . Už při prvním pohledu na tabulky 5. 7. a 5.8. si můžeme všimnout, že v tabulce 5. 8., která zobrazuje výsledky 33 IR-i, je zvýrazněno více hodnot.

Celkově	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdil	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
IR_max	4,929	4,999								
NIR_max	4,216	4,418	80	0,713	4,418	1,443	79	0,153	-0,270	1,696
IR_min	-3,570	3,957								
NIR_min	-3,445	3,949	80	-0,125	3,289	-0,340	79	0,734	-0,857	0,607
IR_var.rozpětí	8,500	4,480								
NIR_var.rozpětí	7,661	4,832	80	0,838	5,313	1,411	79	0,162	-0,344	2,021
IR_90.percentil	3,543	4,892								
NIR_90.percentil	2,619	4,074	80	0,923	4,228	1,953	79	0,054	-0,018	1,864
IR_10.percentil	-1,858	3,704								
NIR_10.percentil	-1,662	3,355	80	-0,196	2,814	-0,623	79	0,535	-0,822	0,430
IR_perc.rozpětí	5,400	3,222								
NIR_perc.rozpětí	4,281	2,517	80	1,119	3,689	2,714	79	0,008	0,298	1,941

Tab. 5.7. Tabulka zobrazuje hodnoty f_0 (maximální a minimální hodnoty, rozpětí atd.) v ST u všech analyzovaných ironických úseků. Zobrazen je i průměr, směrodatná odchylka, statistická významnost atd. Červenou barvou jsou zvýrazněny hodnoty se statisticky významným rozdílem ($p \leq 0,05$).

IR-i F0	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
IR_max	3,346	4,863								
NIR_max	2,014	3,853	33	1,332	3,635	2,105	32	0,043	0,043	2,621
IR_min	-4,222	3,047								
NIR_min	-4,162	2,551	33	-0,060	1,694	-0,204	32	0,840	-0,661	0,541
IR_var.rozpětí	7,568	4,505								
NIR_var.rozpětí	6,176	3,573	33	1,392	3,979	2,010	32	0,053	-0,019	2,803
IR_90.percentil	2,160	4,742								
NIR_90.percentil	0,582	3,324	33	1,578	3,507	2,585	32	0,015	0,334	2,821
IR_10.percentil	-2,920	2,652								
NIR_10.percentil	-2,841	2,333	33	-0,079	1,586	-0,287	32	0,776	-0,642	0,483
IR_perc.rozpětí	5,080	3,136								
NIR_perc.rozpětí	3,423	1,853	33	1,657	2,813	3,384	32	0,002	0,659	2,654

Tab. 5.8. Tabulka zobrazuje hodnoty f0 (maximální a minimální hodnoty, variační rozpětí atd.) v ST u ironických úseků s percepčně identifikovanou ironií (IR-i). Zobrazen je i průměr, směrodatná odchylka, statistická významnost atd. Červenou barvou jsou zvýrazněny hodnoty se statisticky významným rozdílem ($p \leq 0,05$).

Vedle percentilového rozpětí, jehož rozdíl byl v celkovém měření (u všech IR) 1,112 ST ($t(79)=2,714$; $p=0,008$) a u IR-i 1, ST ($t(33)=3,384$; $p=0,002$), se u IR-i objevily významnější rozdíly i u maximální frekvence a v poloze 90. percentilu. Hodnota maximální frekvence pro IR-i byla 3,346 ST u ironických a 2,014 ST u neironických promluv, z čehož vyplývá, že se lišily o 1,332 ST ($t(33)=2,105$; $p=0,043$).

U ironických promluv s percepčně identifikovanou ironií (IR-i) lze tedy říci, že ironické úseky měly vyšší maximální frekvenci než jejich neironické protějšky a měly větší percentilové rozpětí.

Za zmínku stojí ještě variační rozpětí f0 - rozdíl mezi IR-i a NIR má hodnotu 1,392 ST ($t(33)=2,010$; $p=0,053$). Výsledek nám říká, že ironické promluvy s percepčně identifikovanou ironií (IR-i) mají větší variační rozpětí, což se u celkových výsledků IR neprokázalo.

Zatímco u f0 IR-i jsme našli statisticky významné rozdíly, u intenzity tomu tak nebylo. Stejně jako u celkových výsledků (tab. 5.9.), ani v dílčí analýze IR-i se mezi hodnotami ironických a neironických úseků neobjevily rozdíly větší než 0,5 dB, s výjimkou maximální hodnoty intenzity ($t(33)=-0,484$; $p=0,633$) a polohy 90. percentilu ($t(33)=-0,423$; $p=0,675$), které ale vzhledem k velmi nízké statické významnosti nemají žádnou vypovídající platnost (tab. 5.10.).

Celkově	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
IR_průměr	72,640	3,313								
NIR_průměr	72,640	3,161	80	0,000	1,460	0,000	79	1,000	-0,325	0,325
IR_max	78,197	3,065								
NIR_max	78,184	3,019	80	0,013	0,924	0,126	79	0,900	-0,193	0,219
IR_min	44,905	8,553								
NIR_min	43,550	8,160	80	1,355	6,777	1,789	79	0,078	-0,153	2,863
IR_var.rozpětí	33,292	7,394								
NIR_var.rozpětí	34,634	7,289	80	-1,342	6,776	-1,772	79	0,080	-2,850	0,166
IR_90.percentil	76,307	3,113								
NIR_90.percentil	76,400	3,035	80	-0,093	1,059	-0,786	79	0,434	-0,329	0,143
IR_10.percentil	56,071	7,601								
NIR_10.percentil	55,001	6,323	80	1,070	6,914	1,384	79	0,170	-0,469	2,608
IR_perc.rozpětí	20,236	6,256								
NIR_perc.rozpětí	21,399	5,311	80	-1,163	6,676	-1,558	79	0,123	-2,648	0,323

Tab. 5.9. Tabulka zachycuje hodnoty intenzity (průměr, minimum, maximum atd.) v dB u všech analyzovaných ironických úseků. Zobrazen je i průměr, směrodatná odchylka, statistická významnost atd.

IR-i INT	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
IR_průměr	73,320	3,972								
NIR_průměr	73,476	3,860	33	-0,156	1,494	-0,599	32	0,553	-0,685	0,374
IR_max	78,831	3,642								
NIR_max	78,924	3,514	33	-0,093	1,107	-0,482	32	0,633	-0,485	0,300
IR_min	45,991	8,631								
NIR_min	45,725	9,045	33	0,266	6,142	0,248	32	0,805	-1,912	2,443
IR_var.rozpětí	32,840	6,316								
NIR_var.rozpětí	33,199	7,261	33	-0,359	6,151	-0,335	32	0,740	-2,540	1,822
IR_90.percentil	77,105	3,689								
NIR_90.percentil	77,196	3,650	33	-0,091	1,238	-0,423	32	0,675	-0,530	0,348
IR_10.percentil	56,167	8,163								
NIR_10.percentil	55,821	7,182	33	0,346	7,306	0,272	32	0,788	-2,245	2,936
IR_perc.rozpětí	20,939	5,471								
NIR_perc.rozpětí	21,375	5,182	33	-0,437	6,852	-0,366	32	0,717	-2,866	1,993

Tab. 5.10. Tabulka zachycuje hodnoty intenzity (průměr, minimum, maximum atd.) v dB u ironických úseků s percepčně identifikovanou ironií (IR-i). Zobrazen je i průměr, směrodatná odchylka, statistická významnost atd.

Výsledky z analýz hláskového i slabičného tempa se u se v podstatě shodují s celkovými hodnotami v tom, že se ani v jedné neprokázal statisticky významný rozdíl mezi IR a NIR úseky (tab. 5.11. a 5.12).

Celkově	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
HLTEMP_IR_tempo	14,830	2,542								
HLTEMP_NIR_tempo	14,156	2,441	80	0,674	3,207	1,879	79	0,064	-0,040	1,387
SLTEMP_IR_tempo	2,886	2,399								
SLTEMP_NIR_tempo	3,033	2,622	80	-0,147	0,692	-1,904	79	0,061	-0,301	0,007

Tab. 5.11. Tabulka zachycuje hodnoty hláskového (hl/s) a slabičného tempa (sl/s) u ironických úseků s percepčně identifikovanou ironií (IR-i). Zobrazen je i průměr, směrodatná odchylka, statistická významnost atd.

	Průměr	Sm.odch.	N	Rozdíl	Sm.odch.	t	sv	p	Int. spolehl.	Int. spolehl.
HLTEMP_IR_tempo	14,652	2,851								
HLTEMP_NIR_tempo	16,594	15,321	33	-1,942	16,523	-0,675	32	0,504	-7,801	3,916
SLTEMP_IR_tempo	2,324	1,980								
SLTEMP_NIR_tempo	2,488	2,463	33	-0,164	0,620	-1,522	32	0,138	-0,384	0,056

Tab. 5.12. Tabulka zachycuje hodnoty hláskového (hl/s) a slabičného tempa (sl/s) u všech analyzovaných ironických úseků. Zobrazen je i průměr, směrodatná odchylka, statistická významnost atd.

5.2. VÝSLEDKY PERCEPČNÍ ANALÝZY

Součástí práce byl i opakovaný poslech zejména IR úseků. Výsledky ze slovního hodnocení jsme nejprve zaznamenali do tabulky (viz příloha B).

5.2.1. CELKOVÉ SHRNUÍ

Analýza rozdělila sledované IR úseky do dvou skupin – skupinu s percepčně identifikovanou ironií (IR-i) a skupinu bez identifikované ironie (IR-n).

IR-i vykazovala několik rysů, které se objevovaly častěji: *níž posazený hlas*, *nedbalá výslovnost a labializace*, *dloužení* nebo naopak *zrychlení* (viz tab. 5.13.). Několikrát se také opakovalo označení tónu hlasu za *pobavený*, *lhostejný* nebo *pohrdavý*.

Nejvíce rysů zastupovala výška hlasu. V prvním případě *hlas posazený níže* a ve druhém *výškové výkyvy hlasu* se objevily ve 20 případech z celkových 33.

Počet výskytů	Popis rysu
12	hlas posazený níže
8	výškové výkyvy hlasu
6	nedbalá výslovnost a labializace
4	dloužení
4	pobavený tón
3	zrychlení
3	lhostejný tón
3	pohrdání, dotčení
3	přehánění

Tab. 5.13. Tabulka s nejčastěji se vyskytujícími se rysy IR-i a počtem jejich zastoupení.

Níže položený hlas se objevoval často (v 5 případech z 11) společně se *zrychlením* (konkrétně popsáno jako: „vše na jeden nádech“) a *nedbalou výslovností* nebo *lhostejným tónem*. *Dloužení* se vyskytovalo ve výrocích, kde mluvčí nápadně zvýrazňovali (hlasitější, s velkým zvýšením hlasu atd.) některé slovo, nejčastěji ve snaze přehánět a upozornit tak na nesmyslnost výroku. Ve

třech případech (u mluvčího MK) se dlužení uskutečnilo za pomoci prodloužení konsonantů – věrný, CHudák, Geniální (tab. 5.14.).

Kód IR	Mluvčí	Znění IR a prodloužené slovo
IR072	VM	ministr zahraničí je váš ministr
IR077	MK	ten věrný koaliční partner
IR056	MK	chudák Honza Fischer
IR058	MK	ale třeba budu překvapen, třeba má pan předseda Čunek skutečně v ruce nějaký geniální nápad

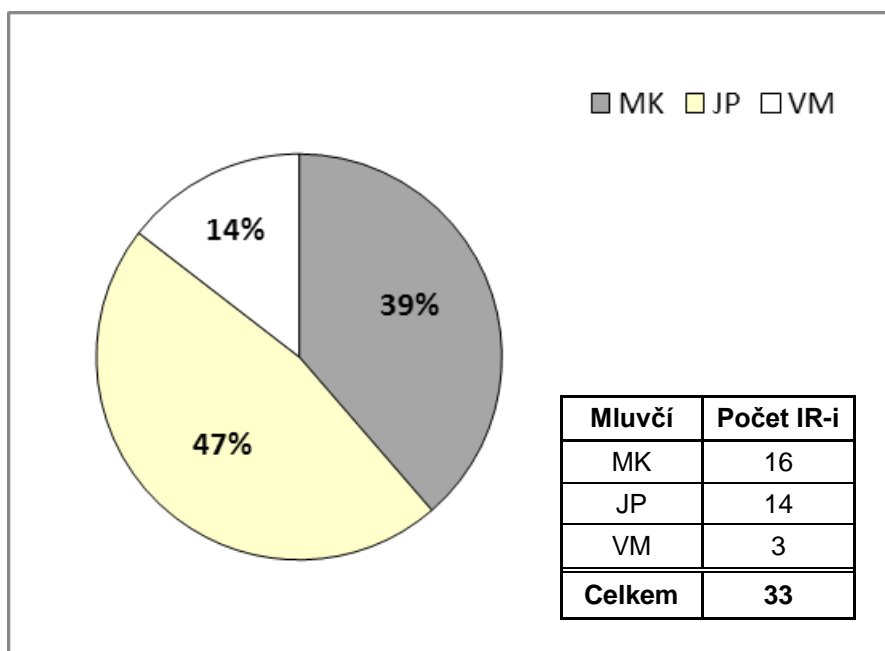
Tab. 5.14. Tabulka se čtyřmi případy dlužení ze skupiny IR-i. První sloupec obsahuje číslo IR úseku, ve druhém je uvedena zkratka jména mluvčího daného z daného výroku a ve třetím sloupci je plné znění repliky se zvýrazněným slovem, kterým bylo realizovaná dlužení.

Dále nás zajímalo, zda realizace některých rysů nebude typická pro jednotlivé mluvčí. Nejprve jsme srovnali počet IR a počet IR-i, abychom zjistili, který z mluvčích byl v realizaci ironie percepčně nejvýraznější (tab. 5.15.).

	IR	IR-i	IR→IR-i (%)
MK	36	16	44,4
JP	26	14	53,8
VM	18	3	16,7

Tab. 5.15. Tabulka zaznamenává počet položek IR a IR-i u jednotlivých mluvčích (MK, JP, VM). Zachyceno je také, kolik z IR bylo percepčně identifikováno jako IR-i (v %).

Ačkoli nejvyšší počet IR i IR-i položek měl mluvčí MK, percepčně byla ironie detekována jen u 44,4 % jeho případů. Výroky mluvčího JP byly za percepčně ironické označeny v 53,8% případů. U mluvčího VM jsme ironii identifikovali jen u 16,7% (graf 5.6.).

Graf 5.6.. Graf zobrazuje rozdělení celkového počtu IR s identifikovanou ironií (IR-i) mezi jednotlivé mluvčí (MK, JP, VM). Zachyceny jsou jejich počty i procentuální podíl z celkového množství IR-i.

6. DISKUSE

6.1. ZÁKLADNÍ SHRnutí

V naší práci jsme se zaměřili především na analýzu akustických korelátů f0, intenzity a tempa. Zajímalo nás zejména, zda bude ironie podpořena změnou některé ze zkoumaných hodnot. Kromě toho se ale během procesu objevilo několik zajímavých výsledků, na které bychom rádi v této části také upozornili. Nejdříve se ale zaměříme na shrnutí hlavních výsledků. Připomeňme si tedy znění naší pracovní hypotézy:

H1: Ironické úseky budou charakterizovány pomalejším artikulačním tempem, budou vykazovat vyšší intenzitu a průběh f0 bude u ironických úseků variabilnější než u těch neironických.

V celkové analýze všech IR se nám naší hypotézu podařilo potvrdit jen z části. Ukázalo se totiž, ve shodě s dalšími odbornými pracemi (Haiman, 1998), že ironické úseky mají větší percentilové rozpětí (rozdíl 1,11 ST ($t(79)=2,714$; $p=0,008$) a jsou tedy proměnlivější. Pokud bychom se podívali na jednotlivé mluvčí, tak podobnou tendenci můžeme vidět u MK a VM, kde můžeme najít významný rozdíl mezi percentilovým rozpětím IR a NIR³¹. Tento jev se podařilo zachytit i percepčně u 33 z celkových 80 případů – několikrát byla ironie realizována pomocí *výškových výkyvů hlasu (8 případů z 33)*. Pokud bychom tedy ke srovnání použili IR-i (úseky s percepčně identifikovanou ironií) a jejich neironické protějšky, byl by rozdíl ještě výraznější³². Průběh f0 tedy můžeme použít k podpoření ironického vyznění.

³¹ Rozdíl 1,55 ST ($t(17)=1,892$; $p=0,076$).

³² Rozdíl 1,66 ST ($t(33)=3,384$; $p=0,002$).

Výsledek z práce například Rockwellové (2000), který říká, že IR úseky mají hlubší f_0 , se v naší analýze objevil několikrát (12 případů z 33). Strategii se snížením základní frekvence používal zejména mluvčí MK. Doprovázela ji ještě právě nedbalá artikulace, což se u Rockwellové ale nepotvrdilo. Konkrétně se jednalo o celkem 6 úseků z 33 (tedy 8,19 % z celku). Artikulace bývá ještě následována labializací. Domníváme se, že by mohlo jít o důsledek úšklebků a mimických výrazů (špulení rtů, mluvení s téměř uzavřenými ústy atd.), které ironii v mnoha případech také doprovázejí (viz Nekula, 1990).

Analýza intenzity nám poskytla data ukazující, že IR mají o 1,35dB vyšší hodnotu minimálního bodu intenzity než NIR. Také variační rozpětí ukázalo, že se IR a NIR odlišují. IR úseky disponovaly nižší variabilitou než NIR. V percepční analýze jsme ale žádné nápadné rozdíly v intenzitě nenašli. Intenzita se v naší práci tedy nepotvrdila jako důležitá při realizaci ironie. Na to, že intenzita nemusí být tak důležitý ukazatelem upozornil poprvé Fry (1958) ve své práci věnované percepci přízvuku.

Hláskové tempo rozlišilo IR a NIR jen minimálně, a to o 0,67 hl/s³³ (IR bylo rychlejší než NIR). Ve slabičném tempu jsme pozorovali výsledek podobně statisticky významný ($p=0,061$), kdy IR měly o 0,147 sl/s vyšší tempo. Mezi IR a NIR tedy žádné významné temporální rozdíly nejsou. V percepčním hodnocení se objevilo pouze zrychlení, což odpovídá výsledkům akustické analýzy. Ironie tedy může být podpořena rychlejším tempem.

Krátce bychom se ještě chtěli zastavit u hláskového a slabičného tempa. Vzhledem k tomu, že čeština patří k jazykům, které mají velmi nepravidelné složení slabiky, nemusí hláskové tempo korelovat s tím slabičným. V jazycích s pravidelnějším složením slabiky (japonština nejčastěji CV) lze k měření tempa použít buď jen hlásky, nebo jen slabiky (Koreman, 2000). Tempo další pak

³³ ($t(79) = 1,879; p=0,064$)

můžeme odvodit pomocí hodnoty poměru mezi hláskou a slabikou (například 1 slabika obsahuje průměrně 2,3 hlásky). V češtině to ale možné není. Vedle sebe se vyskytují slabiky jako *vchr* (*vchrstl*) nebo *zmrz* (*zmrzl*) se čtyřmi hláskami, a slabika *a* (spojka *a*) tvořená jedinou hláskou. Proto je v češtině používání obou temp obvyklejší a vypovídá také o složení slabiky. V našem případě na 1 slabiku připadlo (poměr 17:41)³⁴ 2,41 hlásky.

Pokud bychom shrnuli tento oddíl, výsledky naší analýzy dokazují, že IR a NIR se od sebe v některých akustických charakteristikách odlišují. Konkrétně jde o vyšší hodnoty variačního rozpětí f_0 a maximální frekvence u IR, dále také vyšší percentilové rozpětí. Intenzita u IR je vyšší ve variačním rozpětí, je tedy proměnlivější. Temporálně je ironie signalizována jen při měření hláskového tempa a to mírným zrychlením. Percepčně bylo identifikováno jako ironické 33 z 80 úseků. Nejčastěji se v popisu objevoval *hlas posazený níže, výškové výkyvy hlasu a nedbalá výslovnost a labializace*.

6.2. KOMBINOVANÁ METODA

Při studiu textových prepisů jednotlivých dílů jsme se snažili, jak už bylo řečeno v metodickém úvodu této práce, vybrat ironické promluvy zejména na základě kontextu. Mezi vybranými promluvami se tak objevily jednoslovné úseky (IR043 – *taktně*, IR065 – *možná* atd.), ale i úseky o délce několika souvětí (IR023, IR050 a další). Delší sekvence byly vybrány zejména v situaci, kdy nebylo možné určit slovo nebo slovní spojení, které nese ironický záměr, ale ironická se zdála celá věta/souvětí. Pokud mluvčí během takovéto promluvy na chvíli přerušil ironickou sekvenci, například zakašláním, přeřeknutím a podobně, mohlo dojít opět k neutralizaci zachycených ironických charakteristik. V delších úsecích může také docházet k větším změnám v intenzitě nebo průběhu f_0 (vlivem

³⁴ Vycházíme z celkového průměrného počtu hlásek (41) a slabik (17)

docházejícího dechu apod.). Toto riziko by u kratších promluv mělo být dle našeho názoru menší.

V některých případech jsme se také setkali s tím, že ačkoli z kontextu jasně vyznívala promluva jako ironická, v akustické analýze ani při percepční analýze, se jako ironická neukázala (viz Příloha B, sloupec percepce – promluvy označené *n*). Příkladem za všechny je IR066 – *Já vám ještě jednou rád tu otázku zopakuji*. Výrok pronesl mluvčí VM v pozici moderátora pořadu. Pokusíme se nyní trochu nastínit danou situaci: mluvčí MK hovoří poněkud obšírněji o tématu otázky, a proto moderátor nejprve s omluvou poznamená, že MK zřejmě neporozuměl otázce a chce ji zopakovat. Jakmile ale začne, mluvčí MK ho přeruší a pokračuje jakoby nic ve své promluvě. Moderátor ho opět slušně požádá, aby se nevyhýbal otázce, na což mu mluvčí MK, který se zasekl uprostřed věty, odpoví, že už stejně neví, na co se ho ptal. V tento moment dochází k vyslovení IR066. Vzhledem k situaci a nepříliš slušnému vystupování mluvčího MK jsme předpokládali, že výpověď IR066 je neupřímná, že je mluvčí VM spíše rozladěn či dotčen a jako odplatu použije ironii. Akustická analýza ale nenašla téměř žádný rozdíl mezi IR066 a NIR066 a ani ve srovnání s průměrnými hodnotami všech IR a NIR se nám nepodařilo najít cokoli významného. Percepčně jsme také neidentifikovali použití ironie. Mluvčí MK tady použil naprosto neutrální tón bez jakéhokoli emočního či ironického zabarvení.

V ostatních případech IR, kde jsme percepčně neidentifikovali ironii, jsme dojem z poslechu připodobňovali spíše ke „kousavosti“, lhostejnosti, nadsázce, dotčenosti apod. Tento poznatek by mohl být inspirací k další analýze zaměřující se například na to, co je s ironií nejčastěji zaměňováno, či které emoce a pohnutky s ní souvisí.

Dále se ještě podrobněji vrátíme k dalšímu důležitému postřehu týkajícímu se výběru z textu. Ne vždy bylo možné ze čteného textu poznat, že mluví najednou více než jeden mluvčí. To se mohlo negativně podepsat zejména na výsledcích akustické analýzy. Mezi takové úseky patří IR047, IR053, IR062 a IR066.

V některých případech bylo z textu okamžitě vidět, že jde o rychlé střídání v držení slova – v textu byla použita interpunkční znaménka jako tři tečky nebo se mluvčí střídali po vyslovení jediného slova. Takové případy jsme v první fázi výběru ignorovali. Bohužel se ale v textovém přepisu nepodařilo tento jev zaznamenat vždy a několik se jich dostalo do analyzovaného vzorku.

Poslední částí našeho výzkumu pak bylo percepční pozorování. Toto pozorování prováděla jedna osoba (autorka práce) a jsme si tedy vědomi, že jejím výsledkům nelze přisuzovat obecnou platnost. Už vzhledem k vysvětlení problematického zacházení s pojmem ironie, které jsme podali v první kapitole této práce, je pochopitelné, že ironii má každý člověk vnitřně uloženou jakou soubor často dost odlišných rysů. Pro naše pozorování byl fundamentální pocit, pocitování „něčeho“ ironického v tónu hlasu. Doporučujeme proto pro další práci více se věnovat tomu, čím konkrétně je ironie akusticky realizována, a také jak se budou chovat akustické koreláty lokálně (na zdůrazněném slově apod.).

6.3. DALŠÍ POZNATKY

Pro správnou identifikaci ironie, respektive sarkasmu, je třeba i jiných než akustických rysů. Rockwellová (2000) například zjistila, že hraný sarkasmus (mluvčí měli číst jako „ironicky“) a neutrální nesarkastickou výpověď lze od sebe percepčně odlišit, ale přirozený sarkasmus zachycený v soukromých rozhovorech přátel se od neutrálních výpovědí odlišit nedařilo. Důvodem by mohlo být i to, že pro pochopení sarkasmu a ironie vůbec, je nutné, aby účastníci komunikace byli spolu v nějakém užším vztahu (Clark & Gerrig, 1984 a Gerrig & Gibbs, 1988 in Dews & Winner, 1995). Toto poznání by se dalo aplikovat i na výsledky našeho výzkumu – pokud bychom se zaměřili na to, od koho komu byly ironické výpovědi adresovány, zjistili bychom, že většina takovýchto „výměn“ probíhala mezi mluvčími MK a JP. Tito dva mluvčí se znají již mnoho let, byli dlouhodobými kolegy a, podle výroku v jednom z analyzovaných dílů, si v soukromém životě tykají. Mohou si proto dovolit být k sobě ironičtější a

identifikace jejich ironie může být pro nezasvěceného posluchače náročnější (například kvůli neznalosti souvislostí). Proto také mluvčí VM, který je moderátorem pořadu, má nejméně ironických výpovědí. Je zde v jiné pozici – jako moderátor má být „nad věcí“ a má si zanechávat profesionální odstup.

U vnímání a chápání ironie ještě chvíli zůstaneme. Jak jsme již avizovali v úvodní teoretické části, ironie se vyskytuje v různých formách a druzích. I v naší práci jsme dokázali identifikovat několik druhů ironie, o kterých se zmiňuje Gibbs (2000) a dvojice Pospíšilová- Filippová (2011). My se o nich zmíníme jen okrajově, nicméně se domníváme, že tato tematika by si zasloužila více prostoru, například v některé z dalších prací.

Gibbs tedy vyděluje 5 typů (podrobněji kapitola 1.2.2. *Typy ironie dle R. W. Gibbse*): *škádlení (jocularity)*, *sarkasmus*, *rétorická/řečnická otázka*, *hyperbola* a *zlehčení (understatement)*. Pospíšilová-Filippová jejich definice upravily pro češtinu na *kritiku opakem (sarkasmus)*, *pochvala opakem*, *hyperbolická kritika* a *hyperbolická pochvala*, *škádlení (jocularity)* a *ironická/řečnická otázka*, nově přidaly pro Čechy typické *ironické děkování* a *ironickou nabídku* či *výzvu*.

My jsme v naší analýze nejčastěji našli hyperbolu³⁵ (IR026 – *jakýchsi zázračných osobností*), zlehčení (IR020 – *rozkopali bábovičky*), sarkasmus (IR006 – *jste nejlepší*) a v neposlední řadě škádlení (IR011 – *to se vám v poslední době stává často, pane ministře*). V našem materiálu se naopak nevyskytla ironická/řečnická otázka nebo ironické děkování, výzva či pochvala opakem.

Naopak některé ironické úseky jsme do výběru zařadili zejména na základě studia Gibbsovy studie (2000). Jednalo se například o IR031 (*pan ministr tu bude kňučet, tak jako celá vláda, že jsme jim rozkopali bábovičky*), ten se ale v percepčním testu neprojevil tak, aby byl označen za IR-i. Další příklad hyperboly najdeme u IR063 (*že vám raději ruka upadne*).

³⁵ Několikrát byla doprovázena prodloužením slova – např. IR056 (*chudák Honza Fischer*)

6.4. Přínos práce

Téma, kterým se tato práce zabývá, je velmi široké. Doufáme, že jsme svými poznámkami vyzdvihli alespoň několik zajímavých cest, kterými se lze při další analýze ironie v češtině ubírat.

Dalším pracím by mohla pomoci naše zkušenost s takto kombinovanou metodou, a její nevýhody a výhody námi popsané. Domníváme se totiž, že vzhledem k tomu, že ironie zasahuje v podstatě do všech složek komunikace (verbální, akustické, neverbální, pragmatické atd.), mohla by kombinace několika různých přístupů přinést se zajímavými výsledky. Doufáme, že se tato práce stane pro někoho odrazovým můstkem v jeho vlastním výzkumu, nebo že mu alespoň poskytne srovnání s jeho vlastními poznatky.

Přínos této práce by mohl být i ve výběru materiálu, který byl extrahován ze spontánního mluveného projevu. OVM jsou pořadem diskusním, kde dochází k často neregulovaným přirozeným výměnám názorů. Aktéři jsou často sice veřejně činné osoby, ale nejde rozhodně o profesionální mluvčí (i vzhledem k použití převážně obecné češtiny). Kromě práce Markové, Filippové a Volína (2009), kteří v analýze použili vedle hraných ironických promluv i záznamy z diskusního pořadu, se dosud v ČR publikované práce zabývaly spíše materiálem jednak čteným (Marková & Studenovský, 2012) a jednak textem popisujícím situace, kde se ironie vyskytla (Pospíšilová & Filippová, 2011).

Nelze také pominout osobní přínos pro autorku práce. Vzhledem ke koncepci práce a zvolené metodě bylo možné získat základní přehled nejen o tématu samotném, ale i o procesech fonetické práce.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda je v češtině ironie signalizována na prozodické úrovni a jakým způsobem. Konkrétně nás zajímaly tyto akustické koreláty: průběh f_0 , intenzita a tempo (hláskové a slabičné). Analýza proběhla na materiálu získaném z diskusního pořadu České televize Otázky Václava Moravce. Metoda empirické části kombinovala výběr ironických úseků z textového přepisu několika dílů na základě zejména situačního kontextu, následné měření akustických korelátů (průběh f_0 , intenzita a tempo) a percepční analýzu. Práce nabídla také stručné shrnutí dosavadních poznatků a přístupů k tématu na základě prostudované odborné literatury.

V první kapitole teoretické části jsme se věnovali vymezení ironie jako pojmu napříč několika vědními disciplínami a popisu její kategorizace, jednak obecné a jednak rozdělení podle R. W. Gibbse. Na základě studia odborné literatury jsme zde také popsali několik prací zabývajících se definicí pojmu ironie a jeden oddíl jsme věnovali i důležité sociální funkci ironie.

Další kapitola poskytla stručné rozdělení a popis prostředků, kterými je ironie často realizována. Zaměřili jsme se na lexikální prostředky, neverbální a akustické znaky (z nich nás nejvíce zajímal ironický tón hlasu).

Ve třetí části jsme představili záměr práce, definovali hypotézy a určili hlavní výchozí materiály.

Praktická část se skládala nejprve z popisu metody. Představili jsme získávání a výběr použitého materiálu i postup zpracování vzorků. Poté jsme uvedli postup naší práce – respektive všech třech jejích částí (textový výběr, percepční analýza, měření akustických korelátů). Výsledky jsme následně statisticky zpracovali a prezentovali je. Nejdříve jsme se věnovali popsání celkových výsledků akustické analýzy, poté i dílčím výsledkům. Následně jsme vyhodnotili percepční část. Data z obou oddílů jsme poté analyzovali nejdříve samostatně a pak společně, abychom zjistili, jaké jsou mezi akustickou a percepční složkou souvislosti.

Výsledky naší analýzy ukazují, že IR a NIR se od sebe v některých akustických charakteristikách odlišují. Konkrétně jde o vyšší hodnoty variačního rozpětí f_0 a maximální frekvence u IR, dále také vyšší percentilové rozpětí. Intenzita u IR je vyšší ve variačním rozpětí, je tedy proměnlivější. Temporálně je ironie signalizována jen při měření hláskového tempa a to mírným zrychlením. Percepčně bylo identifikováno jako ironické 33 z 80 úseků. Nejčastěji se v popisu objevoval *hlas posazený níže, výškové výkyvy hlasu a nedbalá výslovnost a labializace*. Tyto projevy se nejčastěji vyskytovaly u mluvčího MK.

Pole návaznosti na náš výzkum je poměrně široké – nabízejí se například práce zaměřující se na působení ironie na posluchače, hlubší analýza znaků ironie v češtině (zejména akustických), a především výzkumy hledající užší souvislost mezi percepčním „pocitováním“ ironie a jejím realizováním v akustickém signálu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ATTARDO, S., et al. Multimodal markers of irony and sarcasm. *Humor: International Journal of Humor Research*. 2003, 16, s. 243-260.

BRYANT, G. A.; FOX TREE, J. E. Is there an Ironic Tone of Voice?. *Language and Speech*. 2005, 48 (3), s. 257-277.

BRYANT, G. A.; FOX TREE, J. E. Recognizing verbal irony in spontaneous speech. *Metaphor and Symbolic Activity*. 2002, 17 (2), s. 99-117.

COLEBROOK, C. *Irony*. London, New York: Routledge, 2006. 195 s.

DEWS, S. a WINNER, E. Muting the meaning: A social function of irony. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1995, roč. 10, č. 1. s. 3-19.

FRY, D. Experiments in the perception of stress. *Language and Speech*. 1958, č.1, s. 126-152.

GIBBS JR., R. W. Irony talk among friends. *Metaphor and Symbol*. 2000, 15, s. 5-27.

GIBBS, R. *Irony in Language and Thought : A Cognitive Science Reader*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, 2007. 607 s.

GLUCKSBERG, S. Commentary on Nonliteral Language: Processing and Use. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1995, roč. 10, č. 1. s. 47-57.

CHEANG, H. S.; PELL, M. D. The sound of sarcasm. *Speech Communication*. 2008, 50, s. 366-381.

KATZ, A. N. Introduction to the special issue: The uses and processing of irony and sarcasm. *Metaphor and Symbol*. 2000, roč. 15, č. 1-2. s. 1-3. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10926488.2000.9678861>.

KIERKEGAARD, S. *On the Concept of Irony with Continual Reference to Socrates*. Praha: Oikoymenh, 2013. ISBN: 978-80-7298-402-2.

KOREMAN, J., ANDREEVA, B., ERRIQUEZ, A. & BARRY, W.J. Can we use the linguistic information in the signal? PHONUS. Saarbrücken: Institute of Phonetics, University of the Saarland. 2000, č. 5, s. 47-58.

KREUZ, R. J. a ROBERTS, R. M. On satire and parody: the importance of being ironic. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1993, roč. 8, č. 2. s. 97-109.

KREUZ, R. J. a ROBERTS, R. M. Two cues for verbal irony: hyperbole and the ironic tone of voice. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1995, roč. 10, č. 1. s. 21-31.

KREUZ, R. J. The production and processing of verbal irony. *Metaphor and Symbol*. 2000, roč. 15, č. 1-2. s. 99-107.

KUMON-NAKAMURA, S. a GLUCKSBERG, S. a BROWN, M. How about another piece of pie: the allusional pretense theory of discourse irony. In: R.W. Gibbs & H.L. Colston (eds.), *Irony in Language and Thought*. NY: LEA, 2007. s. 99-115.

MARKOVÁ, P. a STUDENOVSKÝ, D. Zvuková signalizace verbální ironie v češtině. *Naše řeč*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2012, roč. 95, č. 1.

MARKOVÁ, P., FILIPPOVÁ, E. a VOLÍN, J. Suprasegmental markers of irony in acted and natural discourse. In: R. Vích (Ed.) *Speech Processing - 19th Czech-German Workshop*, 2009. s. 56-60. ISBN: 978-80-86269-18-4.

MUECKE, D. C. *Irony and ironic*. New York; London: Methuen, 1986. 110 s.

NEKULA, M. Pragmalingvistická interpretace ironie. *Slovo a slovesnost*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. 1990, roč. 51, č. 2.

NEKULA, M. Signalizování ironie. *Slovo a slovesnost*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. 1991, roč. 52, č. 1.

NUOLIJÄRVI, P. a TIITTULA, L. Irony in political television debates. *Journal of Pragmatics*. 2011, roč. 43, č. 2. s. 572-587.

POSPÍŠILOVÁ, D. a FILIPOVÁ, E. Diskurzni ironie v českém jazykovém prostředí. *Slovo a slovesnost*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. 2011, roč. 72, č. 3.

POSPÍŠILOVÁ, D. Ironie v češtině a její vnímání [rukopis]. Praha, 2009. 110 s. Diplomová práce. FF UK.

ROCKWELL, P. Lower, Slower, Louder: Vocal Cues of Sarcasm. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2000, č. 5, s. 483-495.

ROCKWELL, P. Vocal Features of Conversational Sarcasm: A Comparison of Methods. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2007, č. 36, s. 361-369.

TROST, P. Jazyk ironie. *Slovo a slovesnost*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. 1997, roč. 52, č. 1.

VOLÍN, J. Statistické metody ve fonetickém výzkumu. Praha: Nakladatelství Epoque, 2007. 344 s. ISBN: 978-80-87027-54-7.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Kulometčík Rath už pravici týrat nebude. Tak kdo nastoupí na Kalouska?. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: <http://www.celebritynet.cz/clanek/42374/kulometcik-rath-uz-pravici-tyrat-nebude-tak-kdo-nastoupi-na-kalouska>

PAROUBEK, Jiří. Užiteční idioti a vláda ve volném pádu. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-paroubek.php?itemid=16244>

Otázky Václava Moravce. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/video/>

Irony. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Dramatic_irony#dramatic_irony

Ropucha obrovská. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ropucha_obrovská

Tropy. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

What is an example of situational irony in a novel. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: http://wiki.answers.com/Q/What_is_an_example_of_situational_irony_in_a_nove

POUŽITÝ SOFTWARE

BOERSMA, P. & WEENINK, D. PRAAT (verze 5.1.32). 2010. Dostupné z: <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>

BIENNESOFT. YoutubeDownloader (verze 1.12.). 2010. Dostupné z: <http://youtubedownload.altervista.org/>

CHEN JUN HAO. Format Factory (verze 2.60). 2008. Dostupné z: www.pcfreetime.com

SYNTRILLIUM. Cool Edit Pro (verze 1.2.). 2003.

STATSOFT CR s r.o. Statistica (verze 10, trial). 2011. Dostupné z: <http://www.statsoft.com>

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Seznam všech ironických a neironických promluv s jejich kódy	1
Příloha B – Výsledky percepční analýzy	6
Příloha C – Tabulka s výsledky	12
Příloha D – Tabulka všech naměřených hodnot	17